

UiO • Det juridiske fakultet

Rettssikkerhetsgarantier under pågrepelse og varetektsfengsling i Norge og Kina

En komparativ analyse

Kandidatnummer: 601

Leveringsfrist: 25. november 2014 kl. 12:00

Antall ord: 17 879, fotnoter inkludert

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	4
1.1	Introduksjon til temaet	4
1.1.1	Formål og problemstilling	4
1.1.2	Avgrensning	4
1.2	Metodikk	5
1.2.1	Komparativ analyse	5
1.2.2	Kinesisk juss og kildebruk	5
1.2.3	Det videre opplegget	6
2	KINESISK RETTSVITENSKAP	7
2.1	Kinesisk eller vestlig juss? Kinesisk rettsvitenskap i en rettshistorisk sammenheng	7
2.2	Juridisk metode	9
2.2.1	Statsapparatet	9
2.2.2	Rettskilder	11
2.2.3	Tolkning	13
2.3	Overblikk over straffeprosessloven	14
3	PÅGRIPELSE	16
3.1	Innledning	16
3.2	Vilkår for pågripelse	16
3.2.1	Etter norsk rett	16
3.2.2	Etter kinesisk rett	17
3.3	Saksbehandlingsregler	19
3.3.1	Etter norsk rett	19
3.3.2	Etter kinesisk rett	20
3.4	Frist for fremstilling for varetektsfengsling	23
3.4.1	Etter norsk rett	23
3.4.2	Etter kinesisk rett	23
4	FENGSLINGSSURROGATER	25
4.1	Innledning	25

4.2	Fengslingssurrogater i Norge	25
4.3	Fengslingssurrogater i Kina	26
4.3.1	Fellestrekk	26
4.3.2	Garanti	27
4.3.3	Husarrest	28
4.3.4	Innkalling til avhør	30
5	VARETEKTSFENGSLING.....	32
5.1	Innledning.....	32
5.2	Vilkår.....	32
5.2.1	Etter norsk rett.....	32
5.2.2	Etter kinesisk rett	32
5.3	Saksbehandlingsregler.....	33
5.3.1	Etter norsk rett.....	33
5.3.2	Etter kinesisk rett	34
5.4	Empiri.....	36
5.4.1	I Norge	36
5.4.2	I Kina	37
6	FORHOLDENE FOR DEN PÅGREPNE/VARETEKTSFENGSELE.....	38
6.1	Innledning.....	38
6.2	Tortur.....	38
6.2.1	Innledning	38
6.2.2	Norge.....	38
6.2.3	Kina.....	39
6.3	Politiarrest/varetekt	41
6.3.1	Etter norsk rett.....	41
6.3.2	Etter kinesisk rett	43
6.4	Isolasjon	45
6.4.1	Innledning	45
6.4.2	I Norge	46
6.4.3	I Kina	50
6.5	Dødsfall i politiarrest/varetektsfengsel.....	53
6.5.1	Innledning	53

6.5.2	I Norge	53
6.5.3	I Kina	55
7	KONKLUSJON.....	58
8	LITTERATURLISTE.....	60
8.1	Rettskilder	60
8.1.1	Lover	60
8.1.2	Forskrifter	61
8.1.3	Juridiske tolkninger.....	61
8.1.4	Forarbeider og stortingsmeldinger	62
8.1.5	Rettspraksis	62
8.1.6	Forvaltningspraksis mv.....	62
8.1.7	Folkerett	63
8.2	Sekundærlitteratur	65
8.2.1	Bøker.....	65
8.2.2	Tidsskriftartikler	66
8.2.3	Medieoppslag.....	68
8.2.4	Annet.....	69

1 Innledning

1.1 Introduksjon til temaet

1.1.1 Formål og problemstilling

Juss er mer enn kodifisert lov. Lover og regler blir anvendt på en komplisert virkelighet som lovgiver aldri fullt ut kan forutse. Jussen handler derfor kanskje vel så mye om det som ikke står i loven. Det er nemlig slik at lover som tilsynelatende er gode, kan skjule lovtekniske mangler eller hull i rettighetsvernet. Dette kan ha som resultat at praksis utfyller reglene i tråd med lovgivers vilje, om noen slik finnes, eller at regler slik de var tenkt og slik de fungerer i praksis står i et spenningsforhold.

På straffeprosessens område står legalitetsprinsippet sterkt. Arten av inngrep iverksatt mot en mistenkt forutsetter sterke rettssikkerhetsgarantier. Et spørsmål er om straffeprosesslovgivning i praksis verner mistenktes rettssikkerhet. For å få øye på mangler kan det være fruktbart å sammenlikne vår egen lovgivning med fremmed rett.

Jeg har valgt å sammenlikne norsk og kinesisk straffeprosess. Norge og Kina er svært forskjellige land med relativt ulikeartede juridiske systemer. Ved å velge et land med en rettstradisjon svært annerledes enn Norge, kan det være lettere å få øye på både styrker så vel som svakheter ved norsk lovgivning. Dessuten har de to landene tiltrådt flere av de samme internasjonale konvensjonene. Det vil derfor være interessant å sammenlikne hvordan landene forholder seg til de samme problemstillingene, instrumentene og minimumskravene.

I denne fremstillingen vil jeg forsøke å undersøke hvilke mangler i rettssikkerhetsvernet som skjuler seg bak tilsynelatende god norsk og kinesisk straffeprosesslovgivning.

1.1.2 Avgrensning

I denne fremstillingen er temaet rettssikkerhetsgarantier under pågripelse og varetekt. Tvangsmidler relatert til varetekt skal også behandles på grunn av deres likhet med varetektsfengsling, men annen administrativ frihetsberøvelse vil ikke bli diskutert. Med Kina menes Folkerepublikken Kina uten Hongkong og Macau, siden disse to spesielle administrative regi-

onene har egne juridiske systemer. Republikken Kina (Taiwan) faller likeledes utenfor drøftelsen.

1.2 Metodikk

1.2.1 Komparativ analyse

Det er mange fallgruver ved komparativ analyse. Juridisk metode, systematikk og tenkemåte er annerledes, og det kan undertiden være nødvendig å trekke veksler på andre akademiske disipliner for å fastslå hvordan retten fungerer i praksis.¹ Videre kan likheter i norsk og kinesisk juridisk systematikk forlede rettsanvenderen til å underdrive eller overse viktige forskjeller. Selv om det kinesiske rettssystemet i stor grad er modellert på vestlig rett, har kinesisk juss en annen historisk arv og rolle enn vi er vant med her hjemme. Videre kan aldri norsk juridisk metode anvendes på andre lands rett. Derfor må en første øvelse være å bli bedre kjent med rettskildebildet i Kina, for å unngå disse fallgruvene.

1.2.2 Kinesisk juss og kildebruk

Tilsvarende problemer knytter seg til anvendelse av kildene. I Norge vil uttalelser fra forvaltningsorganer ofte være strengt faglige og upartiske. I Kina kan man ikke alltid gå ut fra at uttalelser fra myndighetene er upartiske eller fri for propaganda. Det er heller ikke lett å si noe om innslaget av sensur og selvsensur hos juridiske forfattere. Når man leser kinesiske juridiske tekster må man være var for hvor kilden stammer fra og om den er balansert og analytisk eller ensidig og fylt av overdrivelser.

Et problem under arbeidet med fremstillingen har vært mangelen på kilder om temaer som i Kina anses som politisk sensitive eller som myndighetene ønsker hemmelighold rundt. Heldigvis finnes det mye sekundærlitteratur fra utlandet om flere av disse emnene. Ellers har jeg brukt medieoppslag om enkeltsaker. Slike mediasaker har blitt anvendt med en viss kildekritikk, og jeg har i hovedsak konsentrert meg om tilfeller hvor flere oppslag har støttet opp om samme historie. Selv om slike mediasaker ikke må bli brukt til å generalisere eller er egnet til

¹ Johansen (2009)

å trekke vide slutninger fra, er de svært nyttige der de peker på at det finnes mangler i rettighetsvernet i praksis og hvor slike mangler kan finnes.

Siden jeg kan kinesisk (som fremmedspråk), har jeg kunnet legge de originale, kinesiskspråklige lovtekstene til grunn for rettsanvendelsen. Det har også den fordel at begrepsbruken kanskje blir lettere å forholde seg til enn om den var oversatt via engelskspråklig sekundærlitteratur. Uansett er det viktig å være oppmerksom på at kinesiske tankesett og begreper ofte er annerledes enn våre egne. Et klassisk eksempel på dette er oppfatninger av tiden. I vesten ser vi ofte for oss at tiden beveger seg fremover, mens i Kina er den vertikal. Fortiden er over oss og fremtiden er under oss.

For å unngå forvirring omtaler jeg kinesiske lover med deres oversatte kortnavn, mens jeg for norske lover bruker deres alminnelig kjente forkortelse.

Kinesiske etternavn kommer før fornavnet, og det er slik disse navnene vil gjengis i teksten. I litteraturlista oppgis de derimot på samme måte som de vestlige, dels for å unngå forvirring med forskjellig systematikk side om side og dels fordi kinesiske forfattere av engelskspråklig litteratur ofte oppgir navnet sitt i vestlig rekkefølge.

1.2.3 Det videre opplegget

Først kommer i kapittel 2 en presentasjon av kinesisk rett, siden denne er fremmed og trenger forklaring. Fremstillingen vil deretter deles opp tematisk, og norsk og kinesisk juss vil sammenliknes under hvert punkt. I kapittel 3 skal de to rettssystemenes regler om pågripelse behandles, i kapittel 4 er temaet fengslingsurrogater, og varetektsfengslings diskuterer i kapittel 5. Dernest skal i kapittel 6 forholdene i politiarrest/varetektsfengsel undersøkes.

2 Kinesisk rettsvitenskap

2.1 Kinesisk eller vestlig juss? Kinesisk rettsvitenskap i en rettshistorisk sammenheng

Kinesisk juss må leses i sin rette sammenheng, og den kan ikke forstås isolert fra de samfunnsforhold den er ment å regulere. Derfor er en kort gjennomgang av Kinas juridiske utvikling i nyere tid på sin plass.

Tradisjonelt har konfutsianske verdier stått sentralt det kinesiske samfunnet. Konfutsianismen bygger på en hierarkisk, paternalistisk orden hvor adlydelse og plikt er viktig og alle kjenner sin plass.² Videre vernes fellesskapets rettigheter på bekostning av individets rettigheter. Det har også tradisjonelt blitt lagt stor vekt blitt lagt på tilståelse og anger. Lovovertredere som tilstår, viser at de er villige til å ta ansvar og forsone seg med samfunnet. Manglende tilståelse vil tilsvarende bli oppfattet negativt. Dette kan forklare en følelse av rettmessighet hos politiet selv i dag til å tvinge tilståelser ut av mistenkte.³

Allerede fra siste halvdel av 1800-tallet begynte fremmed rett å øve påvirkning på kinesisk juss.⁴ Til å begynne med ble man inspirert av angloamerikansk rett, men rundt århundreskiftet begynte man å ta til seg kontinental materiell rett og systematikk.⁵ Et sterkt svekket og reformmodent Qing-dynasti begynte å innføre japansk juss, som igjen var sterkt basert på den sentraleuropeiske rettstradisjonen.⁶ Etter revolusjonen i 1912 kom nasjonalistpartiet Guomindang til makten, men importen av kontinentaleuropeisk juss fortsatte. Mens Qing-dynastiets import i stor grad var styrt av ønsket om modernisering, tok Guomindang i tillegg andre hensyn. Partiet importerte vestlig juss kun i den grad det passet med partiets ideologi. I Vesten tenker vi på demokrati som beskyttelse av individets rettigheter og medbestemmelsesrett. Guomindangs uttrykk 民权, «demokrati», innebar derimot det motsatte. Partiet mente at rettighetene til samfunnet som helhet skulle beskyttes, og for å oppnå dette måtte individene

² Eckhoff (1981) s. 293.

³ Wu og Vander Beken (2010) s. 571–572.

⁴ Zhang (2014) s.500–510.

⁵ ibid. s. 700–701.

⁶ Chen (2008) s. 23–29.

tåle innskrenkninger og undertrykkelse. Ikke overraskende var Kina under Guomindang også en ettpartistat, og juss var et viktig verktøy for partiet.⁷ Dessuten var det en viss avstand mellom lover og praksis.⁸

I 1949 proklamerte sosialistlederen Mao Zedong at Guomindangs juridiske system måtte vekk, og de gamle lovene ble opphevet. Etter dette fulgte et juridisk vakuum. Offentlig diskurs varierte mellom å trekke frem juss som et verktøy for den herskende klasse til å styre proletariatet – og dermed en uting – og å fremheve juss som et middel for sosialistiske reformer. I perioder ble jurister forfulgt, men når lovgivning sto på moten, var sovjetisk juss en modell til etterfølgelse. Ellers ble landet styrt av partiets til enhver tid rådende politikk.⁹

Etter Maos død i 1976 tok Kina en ny retning. Økt rettssikkerhet, utbygging av rettssystemet og gjenoppbygging av juristutdanningen sto sentralt i denne utviklingen.¹⁰ Maos etterfølger Deng Xiaoping så behov for økonomisk reform. Sosialistisk ideologi ble langt på vei forlatt, og landet ble forsiktig åpnet for kapitaliske markedskrefter. På 1990-tallet begynte juridisk teori å diskutere et skifte av fokus fra individuelle plikter vis-à-vis staten til individuelle rettigheter, og fra partiets retningslinjer til formell lov som styringsverktøy. Jurister begynte etter hvert å diskutere straffeprosessuelle kjerneverdier som uskyldspresumsjon, tilgang til forsvarer, uavhengige domstoler og likhet for loven; verdier som lenge var forkastet.¹¹

Maos død banet også vei for at man atter kunne la seg inspirere av andre lands juridiske erfaringer. Mens kinesisk lovgivningsteknikk har gjenvunnet sitt kontinentale preg fra nasjonalistperioden, har man også importert og latt seg inspirere av rett fra et større spektrum av land. Mens man de første årene snakket om at den nye jussen skulle ha «kinesiske særtegn», har man ifølge Chen blitt stadig mer liberal og nærmest inkorporert fremmed juss.¹² Samtidig har Kina tiltrådt flere internasjonale konvensjoner, deriblant WTO-traktaten, og Kina og kinesiske akademikere har nå stadig flere internasjonale erfaringer. Mye av den nye

⁷ ibid. s. 30–38.

⁸ Eckhoff (1981) s. 294–295.

⁹ Chen (2008) s. 39–50, Hecht (1996) s. 1–2.

¹⁰ Andenæs (1981) s. 301, Rognlien (1980) s. 51–54.

¹¹ Chen (2008) s. 50–65.

¹² ibid. s. 70–71.

kinesiske lovgivningen kan sies ikke bare å være vestlig, men også internasjonal. Kontraktloven av 1999 er for eksempel modellert etter UNIDROIT og CISG. Man har også ønsket å heve menneskerettighetsvernet til internasjonale standarder, og det samme var tanken bak reformarbeidet med straffe- og straffeprosesslovgivningen i 1996–1997.¹³

Kina har gjennomgått en stor forvandling de siste 35 årene med stor migrasjon, oppbrytning av tradisjonelle familiemønstre, større sosiale og økonomiske forskjeller, etniske motsetninger, økende kriminalitet og oppfatninger om dalende moral. Under slike omstendigheter har det kinesiske folk utviklet harme mot lovovertredere. Kommunistpartiet har dessuten stor egeninteresse i å slå hardt ned på kriminalitet, siden all uro potensielt kan true dets maktnopol. Et ordnet samfunn er videre en forutsetning for sosial og økonomisk utvikling. Kommunistpartiet kan ikke lenger peke på den sosialistiske ideologien for å legitimere sitt styre; derimot står partiet nå som en garantist for fortsatt utvikling og velstand. Endelig vil grupper som kan oppfattes å utfordre myndighetenes makt, som forsvarsadvokater, dissidenter og menneskerettighetsforsvarere, ofte oppleve uformelle sanksjoner.¹⁴ Sentralmyndighetenes skepsis til advokater kan blant annet stamme fra advokatenes fremtredende rolle i demokratiseringen av Taiwan, men ofte kan det være at lokale myndigheter på eget initiativ begå overgrep mot advokater der deres interesser er truet.¹⁵

2.2 Juridisk metode

2.2.1 Statsapparatet

2.2.1.1 Innledning

Det kinesiske statsapparatet er organisert på en svært annen måte enn det norske. For å kunne forstå kinesisk juridisk metode er det nødvendig å først se på myndighetsorganenes forhold til hverandre.

¹³ *ibid.* (2008) s. 65–75.

¹⁴ Wu og Vander Beken (2010) s. 569–570.

¹⁵ Malmgren (2008) s. 30–32.

2.2.1.2 Den lovgivende og den utøvende makt

Det høyeste myndighetsorganet i Kina er Den nasjonale folkekongress, som møtes én gang i året. Folkekongressen er den lovgivende makt og har kompetanse til å endre grunnloven og vedta lover og statsbudsjett. Dessuten er det her landets president og visepresident og lederne av Folkets høyesterett, Folkets høyeste påtalemyndighet og Den sentrale militærkommisjon velges. Folkekongressen godkjenner Statsrådets medlemmer samt sosiale og økonomiske planer. Siden Folkekongressen består av omkring 3000 representanter og således er et relativt ineffektivt organ, velger de sin egen stående komité på ca. 150 personer, som møtes flere ganger i året for å diskutere og vedta lover. Folkekongressen har blitt kritisert for å ha en symbolsk rolle siden det som regel gjør som Statsrådet eller ledelsen i Kommunistpartiet ønsker.¹⁶

Statsrådet er det høyeste utøvende organet i Kina. Formelt kommer all makt fra Folkekongressen, og dermed er alle andre statsorganer, Statsrådet inkludert, underlagt dette. Imidlertid argumenterer Luo for at Statsrådet i virkeligheten er langt mektigere. Statsrådet ledes av statsministeren og kan blant annet fatte politiske beslutninger, vedta administrative bestemmelser og forberede lovutkast.¹⁷

2.2.1.3 Domstolene og påtalemyndigheten

Kinesiske domstoler bygger på et to-instanssystem: Etter behandling i første instans kan saken ankes til en høyere domstol, jf. straffeprosessloven § 10. Domstoler eksisterer på fire nivåer i Kina, hvorav Folkets høyesterett er den høyeste instansen. Domstolen er underlagt og rapporterer til Den nasjonale folkekongress. I tillegg til å være ankeinstans har Folkets høyesterett også to strafferettstribunaler som dømmer i første og andre instans i visse saker om forbrytelser mot henholdsvis nasjonal sikkerhet og mot markedet.¹⁸ Ellers dømmes kriminalsaker i

¹⁶ Luo (2005) s. 20–21.

¹⁷ ibid. s. 25.

¹⁸ ibid. s. 34–35.

første instans av domstoler lavere i hierarkiet avhengig av alvorsgrad.¹⁹ Domstolen har for øvrig myndighet til å drive domstolskontroll med forvaltningen.²⁰

Domstolene i Kina har blitt kritisert. Domstolene er ikke fullt ut uavhengige og mangler makt. Dommere velges fra lokale folkekongresser og mottar lønn og andre velferdsgoder fra de lokale myndighetene. Rettssystemet bygger videre på det inkvisitoriske prinsipp. Man har tillit til at staten ved retten vil finne sannheten, og dermed blir det mindre plass for forsvareren.²¹ Yi fremholder at domstolene kun er Kommunistpartiets tjenere og at dommere vanligvis vil vente på instruks fra overordnede før de dømmer i saken. Han viser til en vanlig talemåte, «*审者不判, 判者不审*», «den som hører saken, dømmer den ikke; den som dømmer saken, hører den ikke».²²

Folkets høyeste påtalemyndighet har tilsvarende posisjon som Folkets høyesterett og svarer altså også direkte for Folkekongressen. For hvert domstolsnivå finnes det tilsvarende et nivå av påtalemyndighet. I tillegg til påtale- og ankekompetanse har myndigheten blant annet ansvar for å drive tilsyn med andre statlige organer og tjenestemenn, domstolene inkludert.²³

2.2.2 Rettskilder

2.2.2.1 Innledning

Det kontinentale preget kinesisk juss fikk i løpet av 1900-tallet er viktig for å forstå hvordan man skal tilnærme seg kildematerialet i dag. I motsetning til for eksempel angloamerikansk rett, bygger den kontinentale tradisjonen på kodifikasjon, mens rettspraksis har begrenset vekt. Slik er det også i kinesisk rett.²⁴

¹⁹ *ibid.* s. 59–60.

²⁰ Chinese Law (1999) s. 63–94.

²¹ Wu og Vander Beken (2010) s. 567–569. Se også den kinesiske straffeprosessloven § 50, som hjemler rett for blant annet dommere til finne bevis.

²² Yi (2012) s. 180.

²³ Luo (2005) s. 40–44, 64–67.

²⁴ *ibid.* s. 105.

2.2.2.2 Lovregler og forskrifter

Kina har lovgivning på flere forskjellige nivåer under grunnloven. Den nasjonale folkekongress er som nevnt den lovgivende forsamlingen (selv om myndigheten i praksis som nevnt i 2.2.1.2 i stor grad ligger hos dens stående komité). Samtidig er Statsrådet av grunnloven tillagt myndighet til å vedta administrative resolusjoner eller forskrifter som langt på vei har fungert som lov. Lovgivningsloven av 2000 har regulert forholdet mellom de to regelsettene slik at lov vedtatt av Folkekongressen går foran, og forskrifter er ment å utfylle og tilrettelegge for lover, ikke ta deres sted. På nivået under forskrifter følger regler vedtatt av provins-, storby-, og særlige områders lokalkongresser, samt regler vedtatt av avdelingene under Statsrådet.²⁵

2.2.2.3 Rettspraksis

Rettspraksis nyter ikke formell prejudikatstatus, men Luo antyder at høyesterettsdommer likevel kan være av stor betydning, særlig siden noen av avgjørelsene i praksis har blitt brukt som normer av enkelte rettsinstanser. Fra 2000 har dessuten Folkets høyesterett valgt å gi ut det de anser som typiske saker med den intensjon at de skal kunne brukes av lavere domstoler som veiledning. Imidlertid virker det som at underrettspraksis bare har gjort nytte av dette materialet til en viss, usystematisk grad. Dessuten inneholder materialet kun selve domsslutningen, mens *ratio decidendi* har manglet.²⁶ Rettspraksis har likevel blitt viktig i jussutdannelsen i Kina, og således har det vokst frem andre rettspraksispublikasjoner. Enkelte publiserer også begrunnelsen for resultatet. Uansett fremholder Luo at utvalget er for usystematisert.²⁷

Siden 2010 skal avgjørelser som kaster lys over saker og prosessene for retten publiseres av Folkets høyesterett.²⁸

²⁵ *ibid.* s. 105–117.

²⁶ *ibid.* s. 132–134.

²⁷ *ibid.* s. 247–248.

²⁸ *Three Approaches to Combating Torture in China* (2012) s. 18–19.

2.2.2.4 Internasjonale traktater

Ifølge grunnloven og traktatinnngåelsesloven av 1990, kan Statsrådet inngå traktater med fremmede stater. Traktatene vil etter ratifisering av Folkekongressen og presidentens signatur gjelde som lov i Kina. Selv om det er usikkert hva som generelt vil gå foran av nasjonal lov og internasjonal traktat ved motstrid, inneholder mange lover eksplisitte bestemmelser om at loven i disse tilfeller skal vike.²⁹

2.2.3 Tolkning

Som antydnet kan man ikke uten videre tilnærme seg kinesisk lovtekst som norsk jurist, trass i systematiske likheter. Loven må tolkes. I Kina har den lovgivende og utøvende makts tolkningsuttalelser svært stor vekt.³⁰

Fordi de kinesiske styringsmaktene historisk sett har brukt loven som et verktøy for eget parti, er kinesiske lovbestemmelser og regler ofte flertydige, slik at makthaverne har fleksibilitet til å forstå dem som de ønsker. Imidlertid fører dette til at lovene blir uklare og vanskelige å anvende. Derfor fastslår grunnloven og lovgivningsloven at Den stående komiteen til Folkekongressen kan tolke lov- og grunnlovsbestemmelser og dermed fastslå bestemmelsenes innhold. Disse tolkningene blir derfor i seg selv en viktig rettskilde, særlig siden de også legges til grunn i praksis, spesielt av Folkets høyesterett.³¹

Den stående komité har selv vedtatt nærmere regler om tolkningen som også tillegger andre myndighetsorganer tolkningskompetanse. Reglene åpner for lovtolkninger generelt av Den stående komité, tolkninger av lovers anvendelse i rettssaker av Folkets høyesterett, tolkninger av lovers anvendelse i påtalearbeid av Folkets høyeste påtalemyndighet, tolkninger av lovers anvendelse utenfor rettssaker og påtalearbeid av Statsrådet og underliggende avdelinger og tolkninger av lokale regler av visse lokale organer.³²

²⁹ Luo (2005) s. 135–136.

³⁰ Chinese Law (1999) s. 19–21.

³¹ Luo (2005), s. 117.

³² *ibid.* s. 117–131.

Ifølge lovgivningsloven skal Den stående komité tolke lover når deres betydning er uklar eller når nye forhold som nødvendiggjør tolkning, oppstår. Imidlertid har komiteen kun ved svært få anledninger kommet med slike tolkninger. Derimot har Folkets høyesterett brukt sin tolkningskompetanse aktivt. Høyesterett har sågar utgitt mange tolkninger på grensen til ny lovgivning. Omfanget av påtalemyndighetens tolkninger er mindre, men handler ofte om strafferecht, noen ganger i samarbeid med retten.³³

2.3 Overblikk over straffeprosessloven

Straffeprosessloven av 1979 ble revidert en første gang i 1996–1997, og deretter en andre gang i 2012. Det er utgitt få juridiske tolkninger til loven. I dette kapittelet skal jeg gi en kort introduksjon til den kinesiske straffeprosessloven, som bakteppe til drøftelsene som følger.

Loven er delt i fire deler. Den første delen inneholder generelle bestemmelser, del to tar for seg anmeldelse, etterforskning og igangsetting av offentlig straffeforfølgelse, del tre omhandler rettssaken, og i del fire finner vi regler om fullbyrdelse. Loven er inspirert av kontinental rett, og mange av lovens bestemmelser bygger på tidligere erfaringer med maktmisbruk.³⁴

Lovens hovedaktører er i tillegg til skadelidte, den mistenkte eller tiltalte, retten, påtalemyndigheten og 公安机关, «offentlig sikkerhetsorgan». Sistnevnte er et slags politiorgan³⁵, for enkelthets skyld heretter omtalt som politiet. Ansvarsfordelingen mellom disse tre organene finner vi i § 3 første ledd. Med unntak av visse saker som skal etterforskes av påtalemyndigheten, se § 18, har politiet ansvar for etterforskning og pågrepelse. Retten står for pådømmelsen. Det er påtalemyndigheten som har ansvaret for å godkjenne 逮捕, «varetektsfengsling», mens politiet står for fullbyrdelsen. Organene har monopol på disse oppgavene. I § 3 annet ledd understrekes at organenes maktutøvelse er bundet av lov. Organene skal dele ansvaret, samarbeide og gjensidig begrense hverandre, jf. § 7.

³³ *ibid.* s. 118–128.

³⁴ Andenæs (1981) s. 307.

³⁵ Chinese Law (1999) s. 647–649

§ 6 annet ledd slår fast likhet for loven. Rettsforhandlingene skal som hovedregel foregå for åpen dør, jf. § 11 første ledd. Mistenkte har krav på forsvarer etter § 11 annet ledd, og denne retten inntreffer fra den dag han først avhøres eller tvangsmidler mot ham iverksettes, jf. § 33 første ledd. Han skal på samme tidspunkt informeres om denne retten, jf. annet ledd. Tiltalte kan ifølge § 33 første ledd oppnevne forsvarer når som helst. Kinesisk straffeprosess bygger på uskyldspresumsjonsprinsippet, jf. § 12. Dommeren skal være uhildet og ikke motta gaver fra sakens parter, jf. §§ 28–29. Bevisførselen er ikke fullt ut fri, siden alle bevis som ønskes ført først må verifiseres, men alt som kan opplyse sakens fakta kan utgjøre bevis, jf. § 48.

§ 49 bestemmer at bevisbyrden ligger på påtalesiden, men bevisbyrden er vagt formulert. Etter § 53 første ledd er tilståelse hverken nødvendig eller tilstrekkelig for domfellelse; det som kreves er at bevismaterialet er 确实 og 充分, «pålitelig» og «tilstrekkelig». Annet ledd utdyper med krav til slikt bevis. Alle fakta dommen og straffutmålingen bygger på må underbygges av bevis, samtlige av bevisene må være verifisert gjennom prosedyrer fastsatt i lov og alle bevisene i saken sett i sammenheng må kunne understøtte alle fakta retten har fastslått utover rimelig tvil.

3 Pågripelse

3.1 Innledning

I dette kapittelet skal vilkårene og saksbehandlingsreglene for pågripelse og tidsgrensene for fremstilling for varetektsfengsling behandles. Jeg vil ta utgangspunkt i norsk rett og ser så på kinesisk rett til sammenlikning.

3.2 Vilkår for pågripelse

3.2.1 Etter norsk rett

For å kunne pågripe en mistenkt må vilkårene i enten §§ 171, 172 eller 173 være oppfylt. Forholdsmessighetskravet i § 170 a får anvendelse.

§ 171 første ledd oppstiller et hovedvilkår som sammen med ett av de opplistede alternative vilkårene må være tilstede. Hovedvilkåret er at den som skal pågripes med skjellig grunn er mistenkt for lovbrudd som kan medføre høyere straff enn seks måneder. «Skjellig grunn» har i rettspraksis blitt tolket som en objektivt begrunnet sannsynlighetsovervekt.³⁶ At straffebestemmelsen har en strafferamme på minst seks måneders fengsel og bot i tillegg er tilstrekkelig for at vilkåret skal være oppfylt.³⁷

I tillegg til hovedvilkåret må ett av fire tilleggsvilkår være oppfylt. For det første kan mistenkte pågripes der det er grunn til å frykte at mistenkte vil unndra seg straffeforfølgningen, straffen eller andre forholdsregler som tvungent psykisk helsevern. Sannsynlighetsovervekt kreves ikke.³⁸ Det andre vilkåret er fare for bevisforspillelse, for eksempel ved at mistenkte fjerner spor eller påvirker andres forklaringer. Loven krever en «nærliggende fare». For det tredje kan mistenkte pågripes der «det antas påkrevd» for å forhindre at han begår en ny straffbar handling med strafferamme strengere enn seks måneders fengsel. Ifølge lovforarbeidene beror det på en skjønnsmessig vurdering av faren for gjentakelse og alvorligheten av det eventuelle lovbruddet hvorvidt det antas påkrevd, men bestemmelsen må benyttes med varsomhet, og

³⁶ Andenæs (2009) s. 285.

³⁷ *ibid.* s. 283.

³⁸ *ibid.* s. 286.

både forarbeider og rettspraksis har lagt til grunn at det kreves sterk grad av sannsynlighetsovervekt.³⁹ Det fjerde vilkåret er oppfylt når mistenkte selv begjærer å bli pågrepet «av grunner som finnes fyldestgjørende». Andenæs nevner som eksempel at mistenkte kan ha interesse av sitte i varetekt nå for å få fradrag i straffen når pådømmelse endelig skjer eller på grunn av frykt for represalier.⁴⁰

I de tilfellene hvor § 171 nr. 1–4 ikke skulle komme til anvendelse, men det likevel kunne virke støtende på allmenhetens retts- eller trygghetsfølelse at en person sterkt mistenkt for alvorlige lovbrudd får gå fri, kan § 172 komme til anvendelse. Rettspraksis har slått fast at det kreves stor grad av sikkerhet for mistanken i disse tilfellene.⁴¹ Mistenkte må enten være mistenkt for utførelse av eller forsøk på lovbrudd med strafferomme på minst 10 års fengsel, eller for visse oppramsede grove voldsforbrytelser.

Endelig finnes to selvstendige hjemler for pågrepelse i § 173. Bestemmelsens første ledd retter seg mot den som oppdages under utførelse av straffbar handling og som ikke stopper gjerningen. Annet ledd gjelder «mistenkte som ikke vites å ha fast bopel i landet», når det er grunn til å frykte at han vil flykte til utlandet og unndra seg straffeforfølgelse. «Flukt» er snevrere enn «unndragelse» i § 171 første ledd nr. 1, og bestemmelsen vil dermed ikke komme til anvendelse hvis en utlending reiser hjem som planlagt. Videre sier forarbeidene at formålet ofte oppnås ved beslag av for eksempel pass eller førerkort jf. § 181, og da tilsier proporsjonalitetsprinsippet at dette skal benyttes i stedet.⁴²

3.2.2 Etter kinesisk rett

Også i kinesisk rett kan en mistenkt eller tiltalt bli pågrepet før varetekt blir besluttet, jf. straffeprosessloven § 80. Loven bruker om pågrepelse uttrykket 拘留, som i engelskspråklig litteratur oversettes med «detention».

³⁹ *ibid.* s. 288–289.

⁴⁰ *ibid.* s. 289.

⁴¹ *ibid.* s. 290.

⁴² *ibid.* s. 293.

§ 80 retter seg mot 现行犯, «aktive kriminelle», som betyr kriminelle som blir avslørt rett før, under eller rett etter lovbruddet, eller 重大嫌疑分子, «sterkt mistenkte»⁴³. Regelen likner på strpl. § 173, men sistnevnte paragraf oppstiller i tillegg krav om at mistenkte ikke avbryter den straffbare gjerningen. Videre, selv om det synes uklart hvor stor sannsynlighetsovervekt det må være for at en mistenkt skal være sterkt mistenkt, later dette kravet å være ikke helt ulikt hovedkravet om sannsynlighetsovervekt strl. § 171. Riktignok oppstiller norsk rett der krav til strafferammen, i motsetning til kinesisk rett.

Det første tilfellet hvor en slik mistenkt kan pågripes, er når han blir avslørt rett før, under eller rett etter lovbruddet.⁴⁴ For det andre kan han pågripes hvis han blir identifisert å ha utført kriminalitet av skadelidte eller øyenvitner. For det tredje kan pågripelse også skje når bevis for en kriminell handling blir funnet i hans bopel eller på hans person.⁴⁵ Igjen kan man i disse tilfellene ofte være rimelig sikker på at mistenke er skyldig, men intet krav stilles til forbrytelsen eller strafferammen.

Sammenliknet med reglene for pågripelse i Norge har disse reglene et pønalt preg. For eksempel vil det være mulig å pågripe en mistenkt for en forbrytelse som ikke engang kan medføre fengselsstraff, selv om han avbryter den straffbare handlingen. Dessuten kan den sterke stillingen til vitner problematiseres. Et vitneutsagn vil tilsynelatende være tilstrekkelig grunnlag for å pågripe en person, og dette kan selvsagt misbrukes. En slik bestemmelse tar ikke høyde for usikre eller falske vitneutsagn. Selv om lovhjemmelen for pågripelse tilsynelatende skal være snever, ser vi altså at det i praksis vil være muligheter for å bruke reglene i strid med dette hensynet.

⁴³ Criminal Justice in China oversetter begrepet til «strongly suspected» på s. 43, men det kan også oversettes til «major suspect».

⁴⁴ Det første av de syv oppramsede tilfellene er altså tilsynelatende identisk med det første hovedvilkåret om 现行犯. Dermed later det til at aktive kriminelle alltid vil kunne pågripes. Som nevnt i punkt 2.2.3 fører kinesisk lovgivningsteknikk ofte til uklare lover. På denne måten vil maktthaverne ha større spillerom til å selv tolke loven slik de ønsker i den aktuelle situasjonen.

⁴⁵ Formodentlig må det innfortolkes at beviset må være mot ham, men ordlyden sier intet om dette.

Etter fjerde punkt kan han pågripes hvis han etter lovbruddet forsøker å ta livet av seg eller flykte, eller hvis han er på rømmen fra loven. For det femte kan han pågripes hvis det er mulighet for at han skal ødelegge eller forfalske bevis, eller hvis det er fare for at han ulovlig vil samarbeide med andre aktører i saken for å få forklaringer til å stemme overens (串供). For det sjette kan han også pågripes hvis han ikke oppgir korrekt navn og adresse og hans identitet er ukjent. Her står hensynet til straffeforfølgningen og sakens etterforskning i fokus, og disse tilleggsvilkårene likner på tilleggsvilkårene etter strpl. § 171.

Endelig kan pågripelse skje der vedkommende er sterkt mistenkt for kriminalitet fra sted til sted, gjentatt kriminalitet eller gjengkriminalitet. Her møter vi krav til den straffbare handlingens alvorlighet, men som et alternativt tilleggsvilkår. De typene kriminalitet som nevnes her går igjen flere ganger i loven. I et stort land som Kina, hvor politiet har begrensede ressurser og korrupsjon er utstrakt, er neppe dette rart, siden disse typer kriminalitet vil være særlig vanskelige å etterforske. Dessuten er dette blant de typer kriminalitet som samfunnet vil kunne oppfatte som alvorlige. Bestemmelsen likner dermed kanskje noe på strl. § 172, men det er uklart om kinesisk rett oppstiller like strenge krav til sannsynlighetsovervekt. Det ville vært uheldig om man ikke gjorde det, siden begrensede politiressurser normalt ikke bør være tilstrekkelig for å begrunne pågripelse. Dette er altså nok et eksempel på at det kan skjule seg mangler i rettighetsvernet bak lovens ordlyd.

3.3 Saksbehandlingsregler

3.3.1 Etter norsk rett

Etter § 175 første ledd besluttes pågripelse av påtalemyndigheten, og slik beslutning skal være skriftlig. Visse polititjenestemenn kan i tillegg til blant annet riksadvokaten, statsadvokatene, politimestrene, politiinspektørene og politiadvokatene tilhøre påtalemyndigheten, jf. § 55. Retten har også kompetanse til å treffe beslutning om pågripelse dersom forholdene tilsier det, jf. § 175 annet ledd. Av § 176 følger det imidlertid at også andre politimenn kan foreta pågripelse der det er fare ved opphold.

Den pågrepne skal snarest mulig etter pågripelse gis adgang til å forklare seg, jf. § 180. Siktede har rett til forsvarer på ethvert trinn av saken, og dette skal han underrettes om, jf. § 94. Siden mistenkte etter § 232 ikke har plikt til å forklare seg, kan han sette som vilkår at forsva-

rer er tilstede under avhør.⁴⁶ Så snart det er klart at han ikke vil bli løslatt innen 24 timer fra pågrepelse, skal forsvarer ifølge § 98 første ledd oppnevnes «så vidt mulig». Det samme gjelder under fengslingsmøtet, jf. annet ledd. Denne reservasjonen kommer av at det kan være vanskelig å få tak i forsvarer på kort tid på mindre steder.⁴⁷

Når forsvarer ikke oppnevnes umiddelbart, kan det ha som konsekvens at den pågrepne blir sittende i politiarrest lenger enn nødvendig. Norge har derfor blitt kritisert for regelen, blant annet av Europarådets torturovervåkingskomité (CPT), som generelt har uttrykt bekymring over forholdene i politiarresten (se 6.3.1.1).⁴⁸ Imidlertid har Norge forsvart regelen. Oppnevneelse vil ikke være nødvendig i alle saker, og politiet forutsettes å ta stilling til oppnevneelse allerede «så snart» det er klart at pågrepelse vil vare ut over 24 timer.⁴⁹

Påtalemyndigheten skal sørge for varsel til mistenktes husstand eller en annen person han utpeker med mindre han ikke ønsker dette, jf. § 182 første ledd. Noen tidsfrist settes imidlertid ikke. Slik underretning kan unnlates hvis det antas at det vil være til vesentlig skade for etterforskningen, men dette skal i så fall forelegges retten når denne tar stilling til varetekts-spørsmålet, jf. annet ledd. CPT nevner i 2011-rapporten at enkelte innsatte hevdet at de ikke uten opphold hadde fått informasjon om deres rett til varsling til familie.⁵⁰

3.3.2 Etter kinesisk rett

Etter straffeprosessloven §§ 3 og 80 er politiet tillagt kompetanse til å pågripe mistenkte. I Norge er det i utgangspunktet kun visse polititjenestemenn som kan fatte pågripelsesbeslutninger, av hensyn til inngrepets alvorlighet. Som nevnt kan også andre politifolk pågripe, men vilkårene for dette er snevrere. Den kinesiske straffeprosessloven spesifiserer ikke nærmere hvem i politiet som er tillagt pågripelseskompetanse. Heller ikke politiloven eller forskriften om politiets organisering later til å inneholde nærmere regler om dette. Det er ikke gitt at alle kinesiske polititjenestemenn er kompetente til å fatte pågripelsesbeslutninger. For å kunne

⁴⁶ Andenæs (2009) s. 295.

⁴⁷ *ibid.* s. 71.

⁴⁸ CPTs rapport om Norge (2011), jf. den europeiske torturkonvensjonen art. 10.

⁴⁹ Norges svar til CPT (2012).

⁵⁰ CPTs rapport om Norge (2011).

være politimann krever politiloven § 26 man er statsborger, over 18, ved god helse, støtter grunnloven, har god politisk og profesjonell kvalitet og god oppførsel, har minst fullført videregående skole og er politimann av egen fri vilje. Videre kan man ikke være straffedømt tidligere eller blitt sparket fra offentlig stilling. Kravene synes ikke å være veldig harde. Det er for eksempel bare for ledere i politiet at krav om politiskole oppstilles jf. § 28.

Etter straffeprosessloven § 33 har mistenkte rett til forsvarer fra den dag første avhør eller tvangsmiddel iverksettes mot mistenkte. Det betyr imidlertid at forsvarer ofte ikke vil være tilstede under første avhør. I Norge kan mistenkte som nevnt sette som vilkår for avhør at forsvarer er tilstede. Retten til forsvarer etter straffeprosessloven § 33 kan videre bli illusorisk i unntakstilfellene hvor varsel ikke behøver gis til familien (se nedenfor). Dessuten sier § 33 nå at kun advokater kan tjene som forsvarere under etterforskningsstadiet, noe de færreste mistenkte har råd til.⁵¹ I 2008 ble det anslått at mellom 10 og 30 prosent av de tiltalte var representert ved advokat i straffesaker, og manglende kunnskap om tiltales rettigheter har vært en medvirkende årsak.⁵² Nå fremgår det av § 33 annet ledd at mistenkte – i teorien – skal informeres om hans rett til forsvarer.

Rosenzweig *et al.* påpeker også at forsvarere tidligere har møtt mange hindringer i praksis og trolig vil fortsette å gjøre det, samt at forsvarere som ikke samarbeider med myndighetene risikerer sanksjoner.⁵³ Amnesty påpeker videre at ifølge § 37 har en innsatt mistenkt rett til å møte sin forsvarer, men fengselet behøver bare å arrangere et slikt møte innen 48 timer.⁵⁴ FNs spesialrapportør for tortur har uttrykt at slikt møte bør finne sted innen 24 timer. I tilfeller hvor innsatte er mistenkt for forbrytelser som truer rikets sikkerhet, terrorisme eller særlig alvorlige bestikkelser må et slikt møte godkjennes av den etterforskende myndighet, og det er ikke satt noen tidsfrist for når en slik anmodning må besvares. Amnesty bemerker videre at disse kategoriene forbrytelser er vage og udefinerte, og at det må foreligge legitime grunnlag for å begrense enkelte grupper rettigheter på denne måten.⁵⁵

⁵¹ Amnesty International (2012) s. 11–12.

⁵² Malmgren (2008) s. 38–40.

⁵³ Rosenzweig *et al.* (2013) s. 491–496, 500.

⁵⁴ Rosenzweig *et al.* (2013) påpeker at regelen ikke gjelder ved husarrest, se s. 494.

⁵⁵ Amnesty International (2012) s. 13–16.

Den pågrepne skal avhøres innen et døgn etter pågrepelse, og finnes det at det ikke var grunnlag for pågripelsen må han umiddelbart løslates, jf. § 82. I norsk rett kan som sagt en mistenkt velge å ikke la seg avhøre. At avhør er obligatorisk i Kina, er bekymringsverdig fordi det er grunn til å anta at mistenkte med jevne mellomrom blir utsatt for lovstridig behandling under avhør, se 6.2.3.

Varsling til pågrepnes husstand skal skje innen et døgn, jf. straffeprosessloven § 83 annet ledd. Imidlertid finnes det en rekke unntak. Varsling skal ikke skje der noen er mistenkt for forbrytelser mot nasjonal sikkerhet eller terrorvirksomhet og slikt varsel er til hinder for etterforskningen, eller hvis man ikke kan varsle. Dermed er det mulig med lovlige forsvinninger i opp til 38 dager, såfremt de lovlige fristene overholdes (se om 37-dagersfristen for varetektsfengsling i 3.4.2. Hvis varetektsfengsling besluttet, skal varsling skje innen et døgn, jf. 5.3.2).⁵⁶ Amnesty kritiserer reglene og argumenterer for at varsling bør skje. Uansett vil et opphold på 24 timer før varsel gis i seg selv være kritikkverdig, siden det kan gå ut over den mistenktes rett til forsvarer i en kritisk fase av etterforskningen hvor tortur kan finne sted.⁵⁷ FNs torturkomité har kritisert Kina for at mistenkte i praksis ikke alltid har fått beskjed om sin rett til å varsle familie.⁵⁸ Reglene har sitt motstykke i norske strpl. § 182 annet ledd, men forskjellen er at spørsmålet etter norsk rett skal fremlegges retten innen tre dager. Når politiet, som ikke nødvendigvis er upartisk, selv endelig avgjør hvorvidt varsel skal gis, truer dette pågrepnes rettssikkerhet.

Det synes forøvrig uklart hvor mye informasjon varsel etter den kinesiske straffeprosessloven skal inneholde. Tidligere stod det nemlig eksplisitt i loven at det skulle gis varsel om grunn for pågrepelse/varetekt og hvor den mistenkte fengsles, men nå står det kun at varsel skal gis.

⁵⁶ Rosenzweig *et al.* (2013) s. 457–459.

⁵⁷ Amnesty International (2012) s. 10–11.

⁵⁸ FNs torturkomités rapport om Kina (2008).

3.4 Frist for fremstilling for varetektsfengsling

3.4.1 Etter norsk rett

Den mistenkte må fremstilles for varetektsfengsling snarest mulig og senest innen den tredje dagen etter pågripelsen jf. § 183. Dessuten følger det av EMK art. 5 nr. 3 jf. mnskrl. § 3 at frihetsberøvede «shall be brought promptly before a judge». Dette ble tolket av EMD i Brogan-saken slik at fire dager var i ytterkant for hva man kunne akseptere, og den norske regelen er revidert med sikte på overholde dette.⁵⁹

3.4.2 Etter kinesisk rett

Etter pågripelse skal anmodning om varetektsfengsling sendes påtalemyndigheten, som hovedregel innen tre dager, men dette kan utvides til fire dager «under spesielle omstendigheter», jf. § 89 første ledd. Er vedkommende sterkt mistenkt (重大嫌疑分子) for kriminalitet fra sted til sted, gjentatt kriminalitet eller gjengkriminalitet, kan fristen utvides til totalt 30 dager med hjemmel i annet ledd. Påtalemyndigheten må avgjøre om varetekt skal iverksettes innen syv dager, jf. tredje ledd. I de alvorlige tilfellene vil dermed fristen for varetektsfengsling være totalt 37 dager. En mistenkt i Kina kan altså risikere å sitte fengslet over tolv ganger så lenge som en i Norge før man i det hele tatt får møte en dommer. FNs torturkomité har kritisert dette.⁶⁰

I *Criminal Justice in China* omtales pågripelse utover tidsfristene. Ifølge nyhetsbyrået *Xinhuanet* viser offisielle tall at mellom 1993–1999 ble mellom 50 000 og 80 000 personer holdt pågrepet utover fristene *hvert år*. *Legal Daily* har angitt at per 15. august 2003 gjaldt dette 7415 mennesker, mens en offentlig studie av et utvalg saker som var ment å gi et positivt bilde, endte opp med å rapportere at 41,5 prosent av de pågrepne var fengslet utover fristene.⁶¹

Politiet kan dessuten lett omgå de foreskrevne fristene, noe som også har blitt kritisert fra offisielt hold. Noen av politiets metoder skal kort nevnes. Det har for eksempel hendt at politiet

⁵⁹ Ot.prp. nr. 66 (2001–2002) pkt. 4.4.

⁶⁰ FNs torturkomités rapport om Kina (2008).

⁶¹ *Criminal Justice in China* (2011) s. 44–45.

har løslatt en pågrepet eller overført ham til husarrest for så å pågripe han på nytt rett etterpå og derved avbryte fristen. Dessuten blir unntaket om utvidelse av fristen for anmodning om varetektsfengsling i særskilte tilfeller i § 89 annet ledd ofte anvendt rutinemessig, og gjestearbeidere (folk registrert på landsbygda, men som arbeider i byer) blir særlig diskriminert. Når politiet pågriper en mistenkt for flere lovbrudd, kan man velge å dele opp lovbruddene og late som om man oppdager dem underveis i etterforskningen, slik at fristene for pågripelse kan rekalkuleres. Et annet stort problem er presset på politifolk til å løse saker, og det er fastsatt både frister og kvoter. Hvis ikke politifolk overholder slike regler kan deres karrierer bli skadelidende, og derfor kan pågripelse bli brukt som et middel for å oppnå tilståelser.⁶²

Selv om myndighetene ser dette som et problem, er det uklart hvor mye situasjonen forbedres.⁶³ I *Criminal Justice in China* har man utført egne empiriske undersøkelser. Tallmaterialet der viser at det påløper svært mange forsinkelser på alle stadier før saken havner i retten, og at samlet tid i varetektsfengsel dermed kan bli svært lang.⁶⁴

⁶² *ibid.* s. 45–47.

⁶³ *ibid.* s. 47–49.

⁶⁴ *ibid.* s. 51–54.

4 Fengslingssurrogater

4.1 Innledning

Både norsk og kinesisk rett opererer med fengslingssurrogater. Dette er tvangsmidler som kan eller skal iverksettes i stedet for varetektsfengsling når de kan ivareta samme hensyn som fengsling. Mens varetektsfengsling er svært inngripende overfor mistenkte, vil fengslingssurrogater oppleves som mildere av den de iverksettes mot og ofte virke ressursbesparende for staten.

4.2 Fengslingssurrogater i Norge⁶⁵

Der vilkårene for *pågrepelse* foreligger, angir strpl. § 181 første ledd at den mistenktes skriftlige samtykke til visse vilkår kan tre i stedet for pågrepelse eller føre til løslatelse. Dette inkluderer samtykke til meldeplikt, til ikke å forlate et bestemt oppholdssted eller til innlevering av pass, førerkort, sjøfartsbok, fartsbevis eller liknende. Vilråene kan kumuleres, og bestemmelsen er ikke uttømmende.

Når retten skal vurdere spørsmålet om *varetektsfengsling* og vilråene for dette foreligger, kan den bestemme at andre tiltak skal tre i stedet, jf. § 188. For det første gjelder § 181 første ledd tilsvarende. For det andre kan sikkerhetsstillelse (garanti) ved kausjon, deponering eller pantsettelse tas i bruk. Andenæs forklarer at kausjon er lite brukt. På tross av bekymringer om at kausjonsstillelse for å unngå varetekt kan fungere som et økonomisk privilegium for de bedre stilte, har lovgiver funnet grunn til å beholde regelen da den er praktisk særlig i tilfeller hvor utlendinger begår kriminalitet i landet.⁶⁶ For det tredje kan retten beslutte at mistenkte plasseres i institusjon eller kommunal boenhet, forutsatt disses samtykke.

Varetektsfengsling kan ikke besluttes hvis formålet med fengslingen kan oppnås ved tiltakene etter § 188, jf. § 184 annet ledd. Likeledes får proporsjonalitetsprinsippet i § 170 a anvendelse for alle tvangsmidler. Denne paragrafen bestemmer at tvangsmidler kun kan iverksettes når

⁶⁵ Her følger jeg Andenæs' (2009) systematikk.

⁶⁶ Andenæs (2009) s. 306.

det er tilstrekkelig grunn til det og det ikke ville vært uforholdsmessig, sett hen til sakens art og forholdene ellers.

Etter kinesisk rett har avhør likheter med de øvrige fengslingssurrogater, og dermed er det nødvendig å også si noe om hjemmelen for avhør i Norge. Av strl. § 230 første ledd fremgår at politiet kan avhøre mistenkte, vitner og sakkyndige. Imidlertid kan ikke politiet pålegge noen å avlegge forklaring, så avhør er avhengig av vedkommendes samtykke og samarbeid. Bestemmelsens tredje ledd bestemmer at en mistenkt eller et vitne etter innkalling likevel plikter å møte ved politistasjon eller lensmannskontor for å avklare om han er villig til å forklare seg. Siktete behøver heller ikke forklare seg for retten, jf. § 90. Vern mot selvinkriminering følger også implisitt av EMK art. 6 nr. 1 og er eksplisitt fastslått i SP art. 14 tredje ledd bokstav g.

4.3 Fengslingssurrogater i Kina

4.3.1 Fellestrekk

I stedet for varetektsfengsling kan organene ut fra 案件情况, «omstendighetene i saken», ta i bruk husarrest, tillate mistenkte å stille garanti eller innkalle ham til avhør, jf. straffeprosessloven § 64. Kompetansefordelingen er svært annerledes enn etter norsk rett. Husarrest og garanti kan beslutes iverksatt av både påtalemyndigheten, retten og politiet selv, og politiet eller påtaletjenestemenn kan beslutte at avhør skal finnes sted. Videre kreves ikke i noe tilfelle mistenktes samtykke, slik som etter norsk rett. Dette er uheldig. Politiet har ansvar for både etterforskning og fullbyrdelse av tvangsmidler, og Wu og Vander Beken konkluderer med at politiets kompetanse til å beslutte tvangsmidler følgelig må begrenses. En slik kompetanse kan gi rom for maktmisbruk, og derfor må makten fordeles. Videre påpekes det at der påtalemyndigheten skal holde oversyn med politiet, viser det seg at dette ikke alltid fungerer i praksis, som når det skal undersøke anklager om tortur, jf. § 18.⁶⁷

⁶⁷ Wu og Vander Beken (2010) s. 567–569.

4.3.2 Garanti

Garanti kan gis ved at kausjon innbetales eller ved at en person stiller som garantist, jf. § 66. Hjemmelen for garanti er § 65. Denne paragrafens første ledd lister også opp vilkårene for at garanti skal komme på tale. Etter første ledd nr. 1 og 2 kan garanti tillates avhengig av typen straff som kan idømmes. Det tillates for det første der den mulige straffereaksjonen er 管制, «kontroll» eller «overvåkning» (domfelte blir underlagt tilsyn, plikter å etterkomme visse pålegg, må melde fra om egen aktivitet og bevegelser utenfor hjemstedet og må tåle begrensninger i ytrings- og forsamlingsfriheten, jf. straffeloven § 39), 拘役, «kriminell forvaring» (en type kortere fengselsopphold, jf. straffeloven del 1 kapittel 3 seksjon 3) eller individuelt pålagt 附加刑, «supplerende straff» (bøter, tap av politiske rettigheter eller konfiskering av eiendom, jf. straffeloven § 34 nr. 1). For det andre tillates det der straffereaksjonen er fengselsstraff eller sterkere og garanti ikke vil medføre fare for samfunnet. Videre kan garanti iverksettes der mistenkte eller tiltalte er alvorlig syk, ute av stand til å ta vare på seg selv, er gravid eller ammende (nr. 3). Endelig kan garanti tas i bruk der perioden for arrestasjon (羁押)⁶⁸ har utløpt (nr. 4). Garanti etter kinesisk rett er altså både mer og mindre fleksibelt enn norsk kausjon. Garanti kan gjennomføres på flere måter, men til gjengjeld oppstilles det snevrere vilkår.

En garantist plikter å sørge for at mistenkte eller tiltalte overholder sine plikter og å melde fra dersom han ikke gjør det, jf. § 68, og han må blant annet ha fast bosted og inntekt, jf. § 67 nr. 4. Den mistenkte eller tiltalte kan etter § 69 første ledd ikke forlate hjembyen eller hjemfylket uten tillatelse, påvirke vitner eller tukle med bevis, og han må melde fra om endringer i kontaktinformasjonen sin og møte i retten til rett tid. Andre plikter kan pålegges etter andre ledd. Garantiperioden kan ikke gå ut over 12 måneder, jf. § 77 første ledd.

Kina er et land med stor ulikhet og der forskjellene mellom fattig og rik er svært store. Det norske argumentet om at kausjonsstillelse er et privilegium for noen få grupper av befolkningen gjør seg dermed særlig gjeldende her. Garanti etter kinesisk lov er imidlertid mer fleksibelt, siden garanti også kan stilles i form av en garantist. I praksis vil nok de mest ressurssvake med begrensede nettverk likevel ha vansker med å finne en garantist på grunn av

⁶⁸ Det synes uklart om det med 羁押 menes pågrepelse eller varetekt, men slik ordet brukes i loven kan det synes å bety begge deler.

kravene til dennes bosted og inntekt. Resultatet kan bli en type forskjellsbehandling i praksis der de rike slipper varetekt, mens de fattige ikke gjør det. En slik praksis ville være særlig uheldig, siden ressursvake i praksis løper mye større risiko for tortur.⁶⁹ På en annen side kan garanti i visse tilfeller erstattes av husarrest (se neste punkt).

Uansett tyder empiriske undersøkelser på at garantistillelse kun brukes i begrenset grad. Mange kan ha problemer med å stille garanti, loven er uklar, det er byråkratiske hindringer og man tør kanskje ikke ta det i bruk siden rømte mistenkte kan medføre yrkes- eller strafferevmessige konsekvenser for den som har godkjent tiltaket. Fra tallmaterialet i *Criminal Justice in China* fremgår at det er få som søker om garantistillelse, men at det ofte innvilges der det er søkt om det. Forfatterne spekulerer i om søknader som ikke fører frem ikke nedtegnes.⁷⁰

4.3.3 Husarrest

Vilkårene for husarrest (监视居住, «residential surveillance») er hjemlet i § 72. § 65 første ledd nr. 3 og 4 får tilsvarende anvendelse (se herom forrige punkt). I tillegg kan husarrest komme på tale der mistenkte eller tiltalte er eneste forsørger av en person som er ute av stand til å ta vare på seg selv, jf. første ledd nr. 3, der sakens natur eller behov tilsier at husarrest er mer egnet, jf. første ledd nr. 4, eller der vilkårene for garanti er tilstede, men mistenkte eller tiltalte ikke kan stille slik garanti, jf. annet ledd.

Den mistenkte eller tiltalte plikter å ikke forlate stedet for husarrest, møte eller kommunisere med andre uten tillatelse eller påvirke vitner eller å tukle med bevis, og han må møte i retten til rett tid og gi fra seg pass og andre reisedokumenter, identitetsdokumenter og førerkort, jf. § 75 første ledd.

Husarresten skal som hovedregel foregå i mistenktes eller tiltaltes bopel. Husarresten kan imidlertid finne sted i en utpekt bolig hvis vedkommende er hjemløs eller hvis han er mistenkt for en forbrytelse som truer landets sikkerhet, terrorisme eller særlig alvorlige bestikkelser og gjennomføring i mistenktes bopel kan hindre etterforskningen, jf. § 73 første ledd. Husarres-

⁶⁹ Wu og Vander Beken (2010) s. 561–562.

⁷⁰ Criminal Justice in China (2011) s. 56–64.

ten skal imidlertid ikke foregå i sted for arrestasjon eller saksbehandling, jf. første ledd *in fine*. Ved husarrest i annen bopel skal familien etter andre ledd varsles innen 24 timer med mindre dette ikke er mulig (无法). Politiet kan sjekke om mistenkte eller tiltale overholder vilkårene for husarrest gjennom elektronisk kontroll eller uanmeldte inspeksjoner og andre overvåkingsmetoder, jf. § 76. Husarrest kan med hjemmel i § 74 gi fratrekk i straffen og kan ifølge § 77 første ledd ikke vare lenger enn seks måneder.

Rettsvirkningene av husarrest likner på tvangsmidlene som kan iverksettes etter strpl. § 181, men bestemmelsen fremstår som mindre fleksibel. Mens man etter strpl. § 181 kan velge mellom eller kombinere tiltak, gir straffeloven § 75 anvisning på en pakkeløsning. Med andre ord vil tiltaket virke mer inngripende for mistenkte. Videre er ikke strpl. § 181 uttømmende, slik at man kan finne andre, passende tiltak. En slik fleksibilitet vil nok for det meste være positivt, siden man da kan tilpasse tiltakene til både saken og mistenkte og dermed unngå unødig inngripende tiltak. På en annen side levner den norske bestemmelsen større rom for skjønn.

Etter strpl. § 181 kan man bestemme at mistenkte ikke skal forlate et visst oppholdssted. Ordlyden trekker i retning av at politiet ikke kan utpeke et nytt sted; et oppholdssted er der den mistenkte allerede oppholder seg. Som nevnt kan derimot husarrest i Kina finne sted i et utpekt bolig ved mistanke om visse alvorlige lovbrudd. Denne regelen kom inn i loven med lovendringen av 2012. I endringsforslaget til 2012-endringen var det også foreslått at varsel ikke behøvde å gis i visse alvorlige saker, men forslaget møtte stor protest, siden dette i praksis ville medføre lovlige forsvinninger, og husarrest kan vare opp til seks måneder.⁷¹ Imidlertid er det fremdeles bekymringsverdig at mistenkte kan holdes på fremmed grunn, i praksis fengslet, så lenge uten dom.

Det er også oppsiktsvekkende at det ikke stilles flere krav til den alternative boligen mistenkte risikerer å bli fraktet til. I praksis har mistenkte i slike «boliger» opplevd fysisk og psykisk vold, og slik husarrest har blitt brukt mot *de facto* fengsling av dissidenter som Liu Xiaobo og Ai Weiei (se 6.4.3.3).⁷²

⁷¹ Rosenzweig *et al.* (2013) s. 457–459.

⁷² *ibid.* s. 461–463.

4.3.4 Innkalling til avhør

Der det ikke er behov for anholdelse eller arrest, kan den mistenkte med hjemmel i § 117 første ledd innkalles til avhør på anvist sted eller i hans bopel. Når mistenkte er innkalt, kan avhørets varighet ikke overstige tolv timer, men hvis saken er særlig viktig eller kompleks og det er nødvendig med pågripelse eller varetektsfengsling, kan likevel avhøret vare opp til 24 timer, jf. annet ledd. Særlig viktig er bestemmelsens tredje ledd, som sier at det ikke er tillatt å bruke innkallings form som skjult pågripelse. Dessuten skal den mistenktes behov for mat og tilstrekkelig hvile under avhør garanteres.

§ 50 annen setning sier at ingen må tvinges til å bekrefte egen skyld. Denne regelen kom inn i loven ved lovendringen i 2012.

Kontrasten til norsk rett er åpenbar. Mens vernet mot selvinkriminering i Norge støttes opp med et prosessuelt forbud for politiet mot å avhøre noen mot deres vilje, har kinesisk politi vide fullmakter til å kalle inn noen til avhør. I tillegg kan avhørene foregå på «anvist sted» som utpekes etter politiets skjønn. Som Amnesty påpeker vil ikke politiet ha noen plikt til å varsle i slike tilfeller, og mens det tidligere ikke var adgang til å holde noen i slikt avhør utover tolv timer, kan man etter 2012-endringen gjøre det i opptil 24 timer i visse tilfeller.⁷³ Det er bekymringsverdig at loven ikke stiller opp vilkår for hva slags sted dette kan være, jf. tilsvarende i forrige avsnitt. Hvis avhøret i stedet for på en politistasjon skulle ta plass på et hemmelig sted med få vitner, kan dette åpne for bruk av tortur under avhøret, og anklager om dette kan vanskelig etterprøves.

Den juridiske rekkevidden av selvinkrimineringsvernet virker videre uklar all tid den tiltalte fremdeles plikter å svare sant på spørsmål stilt ham under avhør og han kun har rett til å nekte å svare på spørsmål som ikke har noe med saken å gjøre, jf. § 118 første ledd.⁷⁴ Amnesty uttrykker også bekymring for dette.⁷⁵ Ikke alle i Kina er imidlertid enige i kritikken, og det kan

⁷³ Amnesty International (2012) s. 11.

⁷⁴ Yi (2012) s. 215.

⁷⁵ Amnesty International *op. cit.*, s. 16–17.

være nyttig å illustrere uenigheten kort. I en kinesiskspråklig artikkel publisert på chinalaw.cn, et nettsted drevet med godkjenning av Folkets høyesterett og myndighetene, finnes en artikkel som argumenterer for at retten til selvinkriminering ikke er avhengig av rett til stillhet. Forfatteren forklarer utsagnet med at i USA kom vernet mot selvinkriminering i 1791, mens retten til stillhet først kom i 1966. Videre forklarer han at en slik rett ikke vil egne seg under kinesiske forhold, hvor tilståelser er særlig viktige. Han anerkjenner at en rett til stillhet vil kunne redusere omfanget av tortur, men mener likevel at det samme kan oppnås ved hjelp av andre midler, som lyd- og videoopptak. Forfatteren mener heller ikke at vernet mot selvinkriminering er uforenlig med påbudet om å snakke sant i § 118.⁷⁶ Argumentasjonen er noe uklar.

⁷⁶ Xi (2012).

5 Varetektsfengsling

5.1 Innledning

I dette kapittelet skal fengsling behandles. Som regel vil mistenkte allerede være pågrepet (kapittel 3), og fengslingssurrogater vil ikke være aktuelt (kapittel 4). Først skal vilkårene for fengsling behandles, og deretter skal vi se nærmere på saksbehandlingsreglene. Til å avslutte kapittelet skal kort nevnes i hvilket omfang varetekt brukes i praksis.

5.2 Vilkår

5.2.1 Etter norsk rett

Etter § 184 annet ledd kan den mistenkte varetektsfengsles hvis vilkårene etter §§ 171, 172 eller 173 annet ledd foreligger og tiltak etter § 188 ikke kan oppnå formålet med fengslingen (proporsjonalitetsprinsippet, jf. § 170 a). Med andre ord må vilkårene for pågrepelse være oppfylt samtidig som det ikke er aktuelt å bruke fengselsurrogater. Se drøftelsene foran i 3.2.1 og 4.2.

5.2.2 Etter kinesisk rett

Straffelovens § 79 oppstiller tre alternative vilkår for når varetektsfengsling er tillatt. Loven bruker begrepet 逮捕, på engelsk omtalt som «arrest».

For det første *kan* den mistenkte eller tiltalte som har stilt garanti eller vært i husarrest varetektsfengsles der han bryter vilkårene for dette og omstendighetene er alvorlige, jf. § 79 tredje ledd. Ifølge en tolkning utgitt i 2014 av Folkekongressens stående komité gjelder dette også om straffen mistenkte risikerer er mindre inngripende enn fengselsstraff, såfremt bruddet alvorlig påvirker prosessens normale gang.

For det andre *bør* den mistenkte eller tiltalte varetektsfengsles hvis det foreligger bevis for forbrytelsens fakta *og* den mistenkte eller tiltalte (i) risikerer minst ti års fengsel, (ii) risikerer minst fengselsstraff og tidligere har begått en forbrytelse med forsett *eller* (iii) hans identitet er ukjent, jf. annet ledd.

For det tredje *bør* vedkommende etter første ledd varetektsfengsles der det foreligger bevis for forbrytelsens fakta, han risikerer minst fengselsstraff og garantistillelse ikke er tilstrekkelig til å forhindre de opplistede fem samfunnsfarene, jf. første ledd. Første ledd nr. 1 omtaler gjentakelsesfare, mens nr. 2 er reell fare for at nasjonal sikkerhet, offentlig sikkerhet eller offentlig orden trues. Punkt nr. 3 nevner mulighet for at mistenkte eller tiltalte vil ødelegge eller forfalske bevis, påvirke vitners forklaringer eller at han ulovlig vil samarbeide med andre aktører i saken for å få forklaringer til å stemme overens. Nr. 4 er mulighet for represalier mot skadelidte, informanter eller anmelder, og nr. 5 er at vedkommende vil prøve å begå selvmord eller rømme.

Disse vilkårene likner på de norske vilkårene for pågripelse. Det mest påfallende ved det kinesiske systemet er imidlertid at det oppstilles forskjellige vilkår for pågripelse og varetektsfengsling, slik at terskelen for varetektsfengsling er høyere. Forslag om et liknende system har blitt foreslått i Norge av et mindretall i en innstilling.⁷⁷ På én side ville slike regler vært rasjonelle, siden varetekt kan vare lenger enn pågripelse og er et mer inngripende tiltak, men på en annen side betyr det at politiet kan pågripe personer som det ikke nødvendigvis er grunnlag for å varetektsfengsle. Pågrepne i Kina vil risikere å sitte pågrepet i 37 dager, selv om det ikke skulle være grunnlag for fengsling. Det er dessuten først og fremst på politistasjoner tortur i Kina forekommer, og dette kan tale for å begrense adgangen til pågripelse.⁷⁸

5.3 Saksbehandlingsregler

5.3.1 Etter norsk rett

Den mistenkte kan etter § 185 første ledd varetektsfengsles av retten for maksimum fire uker av gangen, men hvis «etterforskningens art eller andre særlige omstendigheter» tilsier at fornyet prøving ikke vil ha noen betydning, kan han varetektsfengsles for en lengre periode. Hvis fengslingsfristen utløper etter at hovedforhandlingen har startet, kan den mistenkte holdes fengslet til dommen avsies. Faller grunnen for varetektsfengsling bort eller fengslingsfristen

⁷⁷ Andenæs (2009) s. 281.

⁷⁸ Wu og Vander Beken (2010) s. 561–562.

utløper, skal mistenkte løslates jf. § 187 a, og det samme gjelder hvis tiltalte frifinnes, jf. § 187.

Det er ikke fastsatt noen absolutt grense for samlet tid i varetektsfengsling. Imidlertid har mistenkte etter EMK art. 5 nr. 3 jf. mnskr. § 3 krav på å få saken pådømt innen rimelig tid eller bli løslatt i påvente av rettergangen.⁷⁹

5.3.2 Etter kinesisk rett

Både påtaleenheten og retten har kompetanse til å godkjenne varetektsfengsling, jf. § 78, men etter § 3 er dette påtaleenhetens ansvar. Politiet har ansvaret for fullbyrdelsen, jf. §§ 3, 78.

Der politiet har pågrepet en mistenkt og ønsker ham varetektsfengslet, skal en skriftlig anmodning om godkjenning sendes påtalemyndigheten etter § 85. Når påtalemyndigheten tar saken opp til vurdering *kan* den avhøre mistenkte, og den har plikt til det hvis det er tvil om vilkårene for varetekt er oppfylt, den mistenkte ønsker å forklare seg for påtalemyndigheten ansikt til ansikt eller hvis etterforskningen kan ha resultert i betydelige lovbrudd. Tilsvarende *kan* man avhøre vitner og andre aktører i saken samt høre forsvarsadvokatens mening, men hvis forsvarsadvokaten fremsetter krav om det, er man pliktig å høre vedkommendes mening, jf. § 86.

Hvis påtalemyndigheten ikke godkjenner anmodningen, må mistenkte løslates umiddelbart. Hvis det er behov for å fortsette etterforskningen og den mistenkte oppfyller vilkårene for det, kan garantistillelse eller husarrest iverksettes jf. § 89 tredje ledd. Hvis politiet er uenige i påtalemyndighetens beslutning om løslatelse kan den påklages til påtalemyndigheten ett nivå over, jf. § 90.

Ved varetekt skal familien ifølge § 91 annet ledd varsles om dette innen 24 timer, med mindre varsling ikke er mulig. Innen samme tidsfrist skal politiet eller den enhet som godkjente varetektsfengslingen, altså påtaleenheten eller retten, avhøre den varetektsfengslede, jf. § 92. Påtalemyndigheten skal fortsatt vurdere nødvendigheten av varetektsfengsling, og der denne

⁷⁹ Andenæs (2009) s. 302–303.

faller bort skal varetektsfengslede løslates eller andre tvangsmidler iverksettes, jf. § 93. Likeledes skal tvangsmidler oppheves eller endres umiddelbart hvis retten, påtalemyndigheten eller politiet finner dem uegnede, jf. § 94, eller hvis tidsfristene for deres anvendelse utløper, jf. § 97. Mistenkte, hans forsvarer og nære slektninger har med hjemmel i § 95 ankerett over alle iverksatte tvangsmidler, og etter at slik anke er mottatt skal retten, påtalemyndigheten eller politiet fatte en beslutning innen tre dager.

Saksbehandlingsreglene i §§ 85–90 og 93 nevner kun påtalemyndigheten, selv om retten også er tillagt kompetanse til å godkjenne varetektsfengsling jf. § 78. Som nevnt sier loven at dette er påtalemyndighetens ansvar, og det er dermed lagt opp til at dette til vanlig gjøres av påtalemyndigheten. Siden påtalemyndigheten blant annet har som oppgave å holde oversyn med de andre statsorganene, er det kanskje heller ikke så oppsiktsvekkende at det er hit politiets anmodning sendes. Likevel kan det være bekymringsverdig at et organ som ellers aktorerer saken for retten her er tillagt beslutningsmyndighet som i de fleste land, herunder Norge, er tillagt retten selv. På en annen side er påtalemyndigheten også etter norsk rett til en viss grad tiltenkt en objektiv rolle, jf. strpl. § 55 fjerde ledd. Nevnte § 95 i den kinesiske straffeloven om ankerett åpner imidlertid for domstolskontroll, men paragrafen er stum om når beslutningen skal fattes av domstolen kontra politiet eller påtalemyndigheten. En nærliggende tolkning er at det organ som blir forelagt anken, tar stilling til den. Igjen er dette vanskelig å si noe sikkert om, på grunn av den kinesiske lovgivningsteknikken.

I motsetning til norsk rett operer kinesisk rett med absolutte grenser for hvor lenge en mistenkt kan holdes varetektsfengslet på etterforskningsstadiet. Hovedregelen er etter § 154 første ledd at fengsling ikke skal vare ut over to måneder. Fra denne regelen er det imidlertid mange unntak:

- i. § 154 annet ledd slår fast at hvis saken er komplisert og hvis man ved denne fristens utløp ikke kan avslutte saken, kan påtalemyndigheten ett nivå høyere godkjenne å utvide fristen med én måned. Hvis saken er spesielt stor og komplisert og det ikke vil være tilrådelig å la den gå til retten selv etter den utvidede fristen, skal Folkets høyeste påtalemyndighet anmode Folkekongressens stående komité om utsettelse av saken, jf. § 155.
- ii. Etter § 156 har visse nivåer av påtalemyndigheten kompetanse til å utvide fristen i § 154 første ledd med to måneder hvis det ikke vil være tilrådelig å la saken gå til retten

i visse opplistede sakstyper. Det er her særlig snakk om store, kompliserte saker som kan være vanskelige å etterforske. Hvis dette ikke er nok og den mistenkte risikerer minst 10 års fengselsstraff, kan fristen utvides ytterligere to måneder, jf. § 157.

- iii. Hvis det i løpet av etterforskningen oppdages at den mistenkte også har begått et annet alvorlig lovbrudd, skal fristen i § 154 første ledd beregnes fra da dette lovbruddet ble oppdaget, jf. § 158 første ledd.⁸⁰
- iv. Hvis den mistenkte ikke oppgir korrekt navn og adresse og hans identitet er ukjent, løper fristen i § 154 første ledd fra den dagen hans identitet avdekkes. Imidlertid skal ikke etterforskningen stoppe i mellomtiden, jf. § 158 annet ledd. Hvis man ikke kan finne hans identitet og handlingsfaktaene er klare og bevisene pålitelige og tilstrekkelige, dømmes han likevel under det navnet han selv har oppgitt.

Etterforskningen avsluttes ved at politiet sender sine kommentarer, sakens dokumenter og bevis til påtalemyndigheten, jf. § 160. Påtalemyndigheten bestemmer så om saken skal gå til pådømmelse, jf. § 167. Slik beslutning fattes normalt innen en måned, men fristen utvides til halvannen måned hvis saken er stor og komplisert, jf. § 169. Hvis det er nødvendig, kan påtalemyndigheten med hjemmel i § 171 sende saken tilbake for supplerende etterforskning. Slik etterforskning skal utføres innen en måned av politiet eller påtalemyndigheten selv og kan iverksettes opptil to ganger.

Både etter norsk og kinesisk rett kan altså en mistenkt sitte varetektsfengslet over lengre tid. Forskjellen ligger i at de kinesiske lovverket i alle fall forsøker å stille opp konkrete frister med sikte på å garantere at mistenkte ikke sitter fengslet lenger enn nødvendig.

5.4 Empiri

5.4.1 I Norge

Norge har flere ganger blitt kritisert for bruk av langvarig varetektsfengsling. Som nevnt inneholder ikke strpl. absolutte grenser for hvor lenge en mistenkt kan fengsles. FNs mennesker-

⁸⁰ Hva som kreves av sikkerhet for at den mistenkte er skyldig i den nye forbrytelsen kan være uklart. Loven bruker bare formuleringen 另有, «ha i tillegg», et alvorlig lovbrudd.

rettighetskomité uttalte i 1999 at varetektsfengsling i enkelte tilfeller har vart for lenge⁸¹, og kritikken har senere blitt gjentatt.⁸²

Tall fra Statistisk sentralbyrå viser at per 1. januar 2012 var det totalt 4052 innsatte i norske fengsler. 910 av disse, altså nær en fjerdedel, var varetektsfengslet. Videre melder SSB at av totalt 3878 avsluttede varetektsopphold i 2012 hadde 594 vart i 60 dager eller mer, en økning fra de to foregående årene.⁸³

5.4.2 I Kina

Når politiet anmoder om varetektsfengsling, blir dette som regel tatt til følge. I *Criminal Justice in China* viser man blant annet til egne empiriske undersøkelser. Forfatterne fikk innsyn i 1144 saker der arrest ble anmodet. Mens utfallet av begjæringen ikke fremgikk i 283 av sakene, ble fengsling avvist i totalt seks tilfeller av de resterende 861 sakene. Det vises videre til annen litteratur der man fant at 91–93 prosent av anmodningene ble tatt til følge. Imidlertid later det til at dette varierer fra sted til sted. I enkelte områder virker det som om påtalemyndigheten er redd for å måtte betale kompensasjon hvis en varetektssak ikke senere fører til pådømmelse, og dermed vil man kreve mer bevis for å godkjenne varetektsfengslingen.⁸⁴

Tallmaterialet i studier presentert i *Criminal Justice in China* viser at kun 15,8 prosent av sakene politiet etterforsket ble sendt til påtalemyndigheten innen den ordinære tomånedersfristen. 40 prosent av sakene ble overført etter mellom tre og fem måneder. Videre blir supplerende etterforskning anmodet i en tredjedel av sakene. I en fjerdedel av disse sakene igjen ble supplerende etterforskning anmodet en andre gang.⁸⁵ Dermed blir pågrepne trass tomånedersfristen ofte sittende i lenge i varetektsfengsel.

⁸¹ FNs menneskerettighetskomité rapport om Norge (1999).

⁸² FNs menneskerettighetskomité rapport om Norge (2006).

⁸³ Statistisk sentralbyrå (2014).

⁸⁴ *Criminal Justice in China* (2011) s. 54–56.

⁸⁵ *ibid.* s. 51–54.

6 Forholdene for den pågrepne/varetektsfengslede

6.1 Innledning

Mens de foregående kapitlene handlet om de rettslige prosessene som fører til pågrepelse eller beslutning om varetektsfengsling, skal vi her beskjeftige oss med forholdene mistenkte møter etter pågrepelse og varetektsfengsling. I det følgende skal dette belyses ved å se på hvilke absolute grenser rettssystemene oppstiller for behandlingen av pågrepne og fengslede, rammene for opphold i politiarrest og varetektsfengsling, bruk av isolasjon og dødsfall i arrest eller varetekt. For Norges del vil diskusjonen være delt mellom politiarrest og varetekt, siden Norge opererer med et tottrinnsystem. Dette er ikke tilfellet i Kina, se 6.3.2. Som nevnt i innledningen er kildesituasjonen spesiell hva angår Kinas del, og derfor vil mer eller mindre uavhengige medieoppslag brukes for å belyse forholdene der.

6.2 Tortur

6.2.1 Innledning

Hvor går grensene for hvor dårlig pågrepne eller fengslede kan behandles? Det er temaet her. Det kan for eksempel tenkes at en pågrepet blir utsatt for tortur eller andre former for grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling for å tilstå, eller at en mistenkt i varetekt blir utsatt for slik behandling som straff for en forbrytelse der hans skyld ennå ikke bevist. Hvilke grenser oppstiller rettssystemene for dette?

6.2.2 Norge

Tidligere bestemte Grunnlovens § 96 at pinlig forhør ikke måtte finne sted. Etter årets grunnlovsrevisjon er en ny § 93 inntatt som erstatter denne bestemmelsen. Paragrafens annet ledd lyder: «Ingen må utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff». Videre forbyr strl. § 117 a tortur og medvirkning til tortur. Bestemmelsen har en strafferamme på 15 år i normale tilfeller, men ved grov og alvorlig tortur med døden til følge heves strafferammen til 21 år. Bestemmelsen definerer tortur som å påføre noen skade eller alvorlig fysisk eller psykisk smerte «med forsett om å oppnå opplysninger eller en tilståelse»

(annet ledd bokstav a), «med forsett om å avstraffe, true, eller tvinge noen» (b) eller «på grunn av personens trosbekjennelse, rase, hudfarge, kjønn, homofil legning, leveform eller orientering eller nasjonale eller etniske opprinnelse» (c). En som avhøres av politiet skal på forhånd opplyses om hva saken handler om og at han ikke har plikt til å forklare seg, jf. strpl § 232. Han skal ikke utsettes for løfter, uriktige opplysninger, trusler eller tvang, jf. § 92 annet ledd.

Norge har også ratifisert FNs torturkonvensjon, Den europeiske torturkonvensjonen, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) og EMK. FNs torturkommisjon uttalte i 2012 at regelen i strl. § 117 a ikke fullt ut er i tråd med torturkonvensjonens definisjon av tortur. Konvensjonen forbyr påføring av smerte eller lidelse basert på diskriminering av alle slag, mens den tilsvarende hjemmelen i § 117 a kun nevner enkelte typer diskriminering.⁸⁶

Torgersen antar at forklaringer fremkalt ved tortur allerede på internrettslig grunnlag vil avskjæres i retten, men at dette ifølge EMDs praksis i alle fall følger av EMK art. 6 om «fair trial» jf. torturforbudet i art. 3. Dessuten inneholder torturkonvensjonen en eksplisitt, tilsvarende bevisavskjæringsregel i art. 15.⁸⁷

6.2.3 Kina

Den kinesiske straffeprosessloven § 50 annen setning vil på norsk lyde: «Det er forbudt med tortur for å fremkalle tilståelser, samt å bruke trusler, lokkemidler og bedrag og andre ulovlige metoder for å samle bevis, og ingen må tvinges til å bekrefte egen skyld.» *Tilståelser* fremkalt ved tortur og andre ulovlige metoder kan ikke brukes i retten, og materielle bevis og dokumentbevis som ikke er samlet ved lovlig fremgangsmåte og som kan alvorlig påvirke rettens gang, skal ekskluderes hvis de ikke kan korrigeres eller rimelig forklaring til dem kan gis (§ 54 første ledd). Sistnevnte regel er ny av 2012 og fyller et tidligere vakuum. En juridisk tolkning utgitt av Folkets høyesterett i 2012 utdyper hva som menes med å alvorlig påvirke rettens gang. Det beror på en helhetlig vurdering av graden av brudd på lovbestemt prosedyre

⁸⁶ FNs torturkomité's rapport om Norge (2012).

⁸⁷ Torgersen (2009) s. 210–219.

under innhenting av dokumentbevis og materielle bevis, samt hvor alvorlig situasjonen det har resultert i, er (artikkel 95).

I likhet med straffeprosessloven § 50 forbyr også straffeloven § 247 tortur under avhør med sikte på å lokke frem tilståelse. Straffeloven § 248 setter straff for alvorlige tilfeller av mishandling og fysisk avstraffelse av innsatte, og politiloven § 22 nr. 4 forbyr bruk av tortur, legemlig bestraffelse eller mishandling av de mistenkte. Videre har Kina signert (1986) og ratifisert (1988) FNs torturkonvensjon. Som diskutert i 2.2.2.4 betyr dette i prinsippet at konvensjonen gjelder som lov i Kina. Derimot har Kina signert (1998), men i skrivende stund ikke ratifisert, SP, og dermed er ikke landet bundet av denne.

Ifølge Wu og Vander Beken skiller ikke kinesisk rett mellom «tortur» og «annen grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling». Torturbegrepet later heller ikke til å være kvalifisert; det er intet eksplisitt krav om «alvorlig» smerte eller lidelse. Som eksempel trekkes frem straffeloven § 247 og dens to strafferammer avhengig av skadens art og omfang.⁸⁸ Paragrafen sier at tortur eller vold for å fremkalle tilståelse straffes med opp til tre års fengsel, men hvis slik behandling resulterer i funksjonshemning eller død, utvides strafferammen, avhengig av skadegrad, til mellom tre års fengsel og livstids- eller dødsstraff jf. §§ 234 og 232. FNs torturkonvensjon har imidlertid satt spørsmålstegn ved hvorvidt lovgivningen i Kina i tilstrekkelig grad tar høyde for psykisk tortur.⁸⁹

På tross av torturforbudet, uttrykker FNs torturkomité dyp bekymring over anklager om at tortur under politiets varetekt blir brukt rutinemessig og i stort omfang, særlig for å fremkalle tilståelser. Ifølge komiteens rapport av 2008 blir disse anklagene understøttet av flere kinesiske juridiske kilder.⁹⁰ Wu og Vander Beken mener også at det er grunn til å anta at tortur for å tvinge frem tilståelser under avhør ofte forekommer i praksis. Man viser til intervjuer med nåværende og tidligere politimenn samt feltarbeid. I en tidligere spørreundersøkelse gitt til 200 kriminaletterforskningsstudenter med praksiserfaring fra politiet svarte 95 prosent at tortur var veldig vanlig. I en nyere studie svarte halvparten av en utvalgt gruppe politipersoner at

⁸⁸ Wu og Vander Beken (2010) s. 559.

⁸⁹ FNs torturkomités rapport om Kina (2008).

⁹⁰ *ibid.*

tortur forekommer fra tid til annen. Nesten 40 prosent svarte at det forekommer regelmessig.⁹¹ Altså er det stor forskjell mellom lovens ordlyd og faktisk etterlevelse.

6.3 Politiarrest/varetekt

6.3.1 Etter norsk rett

6.3.1.1 Politiarrest

I Europa og i Norge er det vanlig at pågrepne først bringes inn til politiarresten før de så overføres til varetektsfengsel. Av arrestforskriften § 3-1 fremgår at overføring fra politiarrest til fengsel skal skje innen to døgn fra pågripelsen.⁹² Denne plikten for politiet speiles av en tilsvarende plikt for Kriminalomsorgen til på samme vilkår å stille fengselsplasser til disposisjon, jf. straffegjennomføringsforskriften § 4-1.⁹³ Unntak gjøres imidlertid begge steder der slik overføring ikke er «praktisk mulig». Statistikk utarbeidet av politiet selv viser at i Oslo politidistrikt anno 2013 ble 48-timersfristen oversittet 1417 ganger. Nesten halvparten av disse satt mer enn en dag over fristen.⁹⁴

I forbindelse med FNs torturkommisjons behandling av Norges kombinerte sjette og syvende periodiske rapport i 2012 ble det innsendt flere såkalte «skyggerapporter», deriblant et brev fra NGO-forum for menneskerettigheter på vegne av Advokatforeningens menneskerettighetsutvalg, Helsingforskomiteen, Juss-buss, Norsk psykologforenings menneskerettighetsutvalg, NOAS, Redd barna og Den internasjonale juristkommisjon – norsk avdeling. I brevet kritiseres blant annet at politiarrest brukes grunnet mangel på ordentlige varetektsceller. Organisasjonene mener at dette ikke er tilstrekkelig grunnlag for å sette noen i arrest. Unntaket for å kunne holde noen i politiarresten er videre at overføring ikke er «praktisk mulig», hvilket nettopp er tilfellet når det er mangel på plass i ordinære fengsler. Dermed påberopes dette ofte. Det påpekes også at oversittelse dessuten ikke utløser noen rettsfølger utover at årsaken til oversittelse skal nedtegnes i arrestjournalen. Brevet bruker tall fra Kriminalomsorgen som

⁹¹ Wu og Vander Beken (2010) s. 560.

⁹² Jf. strl. § 183 første ledd fjerde setning.

⁹³ Jf. strgjfl. § 5.

⁹⁴ Oslo tingretts dom av 2. juni 2014 («Glattcelledommen»).

viser at i 2011 ble mellom hver fjerde og annenhver arresterte ikke overført i tide. FNs torturkomité kritiserte disse fristoverskridelsene i sin rapport om Norge av 2012.

I Glattcelledommen fra Oslo tingrett av d.å. var spørsmålet om isolasjon i politiarrest stred med EMK art. 8 om rett til privatliv og korrespondanse, og om det forelå diskriminering av denne retten jf. art. 14. I dommen gis det en utførlig beskrivelse av politiarresten, ofte kjent som glattceller. Retten var på befaring i sentralarresten i Oslo, hvor cellene inneholder en brisk, en plastmadrass, et teppe, et toalett og en drikkevannsfonte. Det finnes også et cal-linganlegg med mulighet for musikk, et vindu og en klokke som ikke alltid fungerer. Lyset dimmes om natten, men slås aldri av.⁹⁵ Dette kan føre til at den pågrepne ikke får tilstrekkelig hvile.⁹⁶ Da Europas torturovervåkningskomité (CPT) var på besøk i Norge i 2011 ble forholdene i Bergen særlig fremhevet. De fleste av cellene der hadde ikke vindu, det var ikke adgang til utendørs mosjon, mange av de innsatte hevdet at de ikke hadde fått produkter til personlig hygiene og noen hevdet at de ikke hadde fått dusjet.⁹⁷ Både CPT og Sivilombudsmannen har uttalt at cellene ikke egner seg for lengre tids opphold.⁹⁸

6.3.1.2 Varetektsfengsel

Både strgf. og straffegjennomføringsforskriften får anvendelse på varetektsfengsling. Lovens formål er å sikre at «straffen skal gjennomføres på en måte som tar hensyn til formålet med straffen, som motvirker nye straffbare handlinger, som er betryggende for samfunnet og som innenfor disse rammene sikrer de innsatte tilfredsstillende forhold», jf. § 2. Forskriften § 1-2 trekker også frem hensynet til rehabilitering og å hindre tilbakefall.

Den varetektsinnsatte har adgang til å delta i arbeid, opplæring, program eller andre tiltak fengselet tilbyr, men han har i motsetning til andre innsatte ikke arbeidsplikt jf. § 49 og forskriften § 1-4. Fengselet skal legge til rette for et aktivitetstilbud på dagtid, jf. strgf. § 18,

⁹⁵ Oslo tingretts dom av 2. juni 2014 («Glattcelledommen»).

⁹⁶ Sulland og Schjatvet (2011) s. 138.

⁹⁷ CPTs rapport om Norge (2011).

⁹⁸ CPTs rapport om Norge (2011), Sivilombudsmannens årsmelding til Stortinget for 1997.

fritidsaktiviteter, herunder fysisk aktivitet og kulturell virksomhet, jf. § 21, og innsatte skal få oppholde seg i friluft hver dag så langt det er mulig, jf. § 22.

Ellers fremgår flere soningsforhold av forskriftens tredje kapittel om fengselsstraff og straffereettslige særreaksjoner. Oppholdsrom og innsattes rom «skal ha tilfredsstillende utstyr og inventar, og holdes i ordentlig stand», jf. forskriften § 3-22. Kostholdet «skal være i overensstemmelse med gjeldene regler for dette», men de innsatte skal ha tilgang til å kjøpe nærings- og nytelsesmidler minst én gang i uka, jf. forskriften § 3-23. Helsetjenesten skal varsles når den innsatte ønsker det eller ved mistanke om at han er syk, jf. § 3-16.

6.3.2 Etter kinesisk rett

Den pågrepne må umiddelbart, men senest innen et døgn, fraktes til varetektsfengsel (看守所, «detention house»), jf. § 83 første ledd. Ved første øyekast synes denne bestemmelsen å være strengere enn den fleksible, norske todøgnregelen i arrestforskriftens § 3-1 og straffegjennomføringsforskriftens § 4-1. Synet bedrar. I Kina er det ingen forskjell mellom politiarrest og varetektsfengsel, så pågrepne og varetektsfengslede sitter alle i samme «detention house».⁹⁹ Regelen sier altså intet mer enn at etter pågrepelse skal mistenkte fraktes til varetektsfengselet.

Etter § 3 er formålet med varetektsfengslene blant annet å opprettholde sikkerhet, beskytte etterforskningen og rettssaken, utdanne den innsatte og forvalte hans liv og helse. I § 4 understrekes det at driften i fengselet skal bygge på sivilisert og vitenskapelig ledelse, at mishandling ikke skal forekomme og at den innsattes rettigheter skal vernes. Som vi skal se i det videre blir ikke alltid disse reglene overholdt i praksis.

Mens det i Norge er Kriminalomsorgen som har ansvar for varetektsfengslene, er de i Kina underlagt politiet,¹⁰⁰ jf. varetektsforskriftens § 5.¹⁰¹ I en artikkel i *China Daily*, en engelskspråklig avis eid av kommunistpartiet, diskuteres det hvorvidt dette er heldig. En intervjuet

⁹⁹ Three Approaches to Combating Torture in China (2012) s. 135–136.

¹⁰⁰ *ibid.* s. 135–136.

¹⁰¹ Påtalemyndigheten har imidlertid gitt regler for deres tilsyn med varetektsfengsler av 23. mars 2008.

jussprofessor ved prestisjetunge Peking University påstår at varetektsfengslene i praksis blir styrt av lokale politimenn som anser dem for deres eget domene. Disse politimennene velger selv når, hvor og hvor ofte avhør skal foregå uten at noen holder oppsyn med dem. En høytstående ansatt i Folkets høyeste påtalemyndighet innrømmer at mishandling og tortur i politiets varetekt har blitt et utstrakt problem. Avisen skrev videre at mange juridiske eksperter mente at styringen fengslene burde overføres fra politiet til et uavhengig organ. Det påpekes også at vanlige fengsler ligger under det kinesiske justisdepartementet og at de innsatte der soner under bedre forhold og i mindre grad er utsatt for mishandling.¹⁰²

Ifølge § 22 skal cellene ha ventilasjon og lys/dagslys,¹⁰³ samt i tilstrekkelig grad kunne motvirke fukt, heteslag og kulde. De innsatte skal gis mat etter fastsatte standarder, og det er ikke adgang til å holde tilbake mat, jf. § 23. Videre skal de innsatte hver dag ha tilstrekkelig sovetid og mellom en til to timers uteaktivitet, jf. § 25. Etter § 26 skal fengselet ha nødvendig medisinsk utstyr og vanlig brukte medisiner, og innsatte skal gis legehjelp uten opphold, på sykehus om nødvendig. Ved dødsfall skal dette rapporteres til påtalemyndigheten og det organet som etterforsker saken, og en lege eller rettsmedisiner skal fastslå dødsårsaken.

Det foreligger få kilder om hvordan forholdene i kinesiske varetektsfengsler er, men historiene til utlendinger som har sittet i kinesiske varetektsfengsler kan kaste lys over hvordan det *kan* være. En amerikansk professor arrestert mistenkt for tyveri forteller om en overfylt, umøblert celle hvor man måtte sove rett på betonggulvet uten sengetøy eller pute. Om dagen ble han satt til arbeid med å montere julelys i undertøyet. Professoren betegnet dette som «tvangsarbeid», og lønn ble ikke utbetalt. Hvis man ikke arbeidet, risikerte man å ikke få mat eller å bli slått.¹⁰⁴ Som nevnt har ikke varetektsinnsatte i Norge aktivitetsplikt, siden de ennå ikke er straffedømte. Dette later altså til å være annerledes i Kina, i alle fall i fengselet hvor amerikaneren satt i varetekt. En annen utlending forteller at de fengslede måtte sitte på en lang plattform i cella på dagtid uten å bøye seg for langt forover eller bakover eller krysse beina. Om natten sov de på plattformen, med lyset på. Her forekom ikke tvangsarbeid, selv om alle hadde hver sine oppgaver, som vask av toalettet, som man for øvrig benyttet foran

¹⁰² China Daily 24. mars 2009.

¹⁰³ Forskriften bruker ordet «采光».

¹⁰⁴ NPR 29. mai 2014.

alle de andre i cella. Felles «lufting» og «trim» foregikk 15 minutter hver dag i et lite rom med takvindu uten glass hvor de innsatte i cella gikk etter hverandre i sirkler.¹⁰⁵ På denne bakgrunn kan man kanskje anta at forholdene i enkelte kinesiske fengsler er en del verre enn i Norge, selv om det ikke skulle virke slik bare ved å sammenlikne forskriftene.

6.4 Isolasjon

6.4.1 Innledning

Det er helt på det rene at all bruk av isolasjon er helseskadelig for den det gjelder, uavhengig av omstendighetene rundt eller varigheten. Isolasjon skaper et fengsel inne i fengselet, og den sosiale og psykologiske stimulansen den innsatte får vil ofte være begrenset til et nivå hvor han ikke lenger kan fungere godt.¹⁰⁶

På bakgrunn av disse kjensgjerningene utarbeidet i 2007 en gruppe internasjonale eksperter den såkalte Istanbul-erklæringen om bruk og virkninger av isolasjon. Gruppen fremhever at reduksjonen i stimulans er både kvantitativ og kvalitativ og at isolasjonen kan føre til alvorlig psykiske og undertiden fysiske skader. Studier har vist at mellom en tredjedel og 90 prosent av innsatte under isolasjon viser symptomer på psykiske skader, og disse kan inntre så tidlig som etter noen få dager i isolasjon. Dessuten fremhever gruppen at rettighetene til de i isolasjon kan bli forsømt: «[...] solitary confinement places individuals very far out of sight of justice.»¹⁰⁷

FNs spesialrapportør for tortur argumenterer på samme måte for hvorfor bruken av isolasjon må minimeres. Han trekker også frem at isolasjon kan medføre latente psykologiske skader og viser til at slike skader kan være irreversible og føre til personlighetsendringer og sosiale problemer. Slike sosiale problemer gjør reintegrering i samfunnet etter løslatelse vanskeligere. Dessuten nevnes i hvilke tilfeller isolasjon innebærer tortur i henhold SP og torturkonvensjonen. Dette er blant annet der isolasjon brukes med et pønalt formål, siden straffen og den psykiske smerten påført går lengre enn hva rimelig er. Dessuten kan isolasjon i varetekt skape en

¹⁰⁵ Danwei 23. oktober 2009.

¹⁰⁶ Smith (2008).

¹⁰⁷ The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement (2007).

pressituasjon til å komme med tilståelser eller inkriminere andre, og brukt med dette som hensikt vil isolasjon utgjøre tortur. Videre kan de konkrete omstendighetene spille inn, slik at strenghetsgraden av og den materielle standarden i isolasjon kan føre til at det anses som tortur.¹⁰⁸

6.4.2 I Norge

6.4.2.1 Politiarrest

Etter straffegjennomføringsforskriften § 4-2 skal innsatte som ikke er besluttet fengslet, kun ha tilgang til samvær med andre hvis påtalemyndigheten forhåndssamtykker. Selv om hjemmelsgrunnlaget for forskriften etter sin ordlyd kun dekker «Kriminalomsorgens virksomhet», antas det at regelen gjelder tilsvarende for politiarresten ved analogi.¹⁰⁹

Hvorvidt opphold i politiarresten utgjør isolasjon, var oppe til drøftelse i Rt. 2005 s. 1718. Saken gjaldt fradrag i straff for utstått varetektsfengsling, og spørsmålet i saken var hvorvidt opphold i politiarrest kunne likestilles med frihetsberøvelse i fullstendig isolasjon, som gir ekstra fradrag, jf. strl. § 60. Retten besvarte spørsmålet bekreftende. Den konkluderer med at hvis innsatte er på enecelle i politiarresten og avskåret fra medinnsatte, vil han være i fullstendig isolasjon i den betydning uttrykket er benyttet i strl. § 60.

I brevet til FNs torturkomité fra NGO-forum fremholdes det også at opphold i arresten utgjør isolasjon. Det foreligger en automatikk i dette; alle i arrest opplever isolasjon, selv om isolasjon ikke er besluttet av retten. Brevet påpeker at dette også kan være tilfellet der retten i fengslingsmøtet uttrykkelig har bestemt at isolasjon ikke kan iverksettes jf. strpl. § 186 a, men der mistenkte ennå ikke er overført. Isolasjon oppleves som særlig belastende for en som nettopp har blitt pågrepet. Videre påpekes det i brevet at slik isolasjon kan gjøre at den arresterte opplever psykisk press. Dette kan føre til at han tilstår eller kommer med utsagn han ellers ikke ville gjort. Dessuten kan det tenkes at det foreligger en risiko for at politiet bruker politiarrest for å lokke frem tilståelser.

¹⁰⁸ Interim report of the Special Rapporteur of the Human Rights Council on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment (2011).

¹⁰⁹ Horn (2012) s. 43.

I Glattcelledommen kom Oslo tingrett frem til at den automatiske isolasjonen saksøker hadde opplevd i politiarresten var i strid med hans rett til privatliv etter EMK art. 8 og det aksessoriske diskrimineringsforbudet i art. 14 jf. art. 8. Dommen har blitt anket til lagmannsretten.

6.4.2.1 Varetekt

6.4.2.1.1 Isolasjon besluttet av retten

Hovedregelen er at varetektsinnsatte behandles på samme måte som domfelte og dermed kan ha samvær med andre innsatte. Det finnes imidlertid unntak fra dette.

Ifølge strpl. § 186 første ledd har en pågrepet eller varetektsfengslet rett til å kommunisere med og få besøk av forsvarer. Denne retten er kategorisk. Derimot kan fengsledes kontakt med samfunnet for øvrig begrenses, jf. annet ledd. Retten kan beslutte besøksforbud, postforbud eller kontroll av innsattes korrespondanse eller forby adgang til medier eller samvær med bestemte medinnsatte. Det siste kalles delvis isolasjon. Disse tiltakene kan retten iverksette «i den utstrekning hensynet til etterforskningen i saken tilsier det», og proporsjonalitetsprinsippet gjelder også her, jf. strpl. § 170 a.

Fullstendig isolasjon vil si at innsatte nektes samvær med *alle* medinnsatte. Etter § 186 a kan retten kun beslutte slik isolasjon under varetektsfengsling av en mistenkt over 18 år og når det uten slik isolasjon er nærliggende fare for at den fengslede vil forspille bevis (første ledd). Fullstendig isolasjon kan som hovedregel besluttes og fornyes for maksimum to uker av gangen, men hvis fornyet prøving vil være uten betydning, kan isolasjon fornyes for fire uker av gangen (annet ledd). § 186 a tredje ledd setter absolutte grenser for isolasjon. Hvis lovbruddet har en strafferamme på inntil seks måneder, kan isolasjon maksimum iverksettes i seks uker. Hvis siktelsen inneholder flere lovbrudd som samlet medfører en strafferamme på mer enn seks år, kan mistenkte isoleres i mer enn seks uker hvis tungtveiende hensyn gjør det nødvendig (a). Er strafferammen mer enn seks måneder, utvides maksimum tidsrom i isolasjon til tolv uker, men en mistenkt kan isoleres ut over dette hvis tungtveiende hensyn gjør det nødvendig (b).

I Ot.prp. nr. 66 (2001–2002) pkt. 20.2 understrekes det at fullstendig isolasjon kun skal brukes når lovens vilkår, proporsjonalitetsprinsippet inkludert, er tilstede. Formålet med å innta § 186 a i loven var å begrense bruken av fullstendig isolasjon til det strengt nødvendige samt å etterkomme kritikk fra internasjonale kontrollorganer for omfanget av bruk og varigheten av isolasjon i Norge.

I brevet fra NGO-forum for menneskerettigheter vises det til at når retten skal beslutte isolasjon, besluttes fullstendig isolasjon mye oftere enn delvis isolasjon. I saker mellom 2003 og 2009 der isolasjon ble besluttet ble delvis isolasjon besluttet i 16 prosent av sakene. I de 84 gjenværende prosentene av sakene ble fullstendig isolasjon besluttet. Videre brukes fullstendig isolasjon under varetektsfengsling hyppigere i Norge (i 15 prosent av nye saker) enn i Danmark (5 prosent).

6.4.2.1.2 Isolasjon besluttet av Kriminalomsorgen

Strgjfl. § 46 fastslår at varetektsinnsatte ikke skal pålegges andre innskrenkninger i friheten enn «det som er nødvendig for å sikre formålet med fengslingen eller for å opprettholde ro, orden og sikkerhet i fengslet». Det finnes flere hjemler for isolasjon av den enkelte innsatte, men de mest aktuelle er kanskje strgjfl. §§ 37 og 38. Etter § 37 første ledd kan fullstendig, eller delvis hvis det er tilstrekkelig, isolasjon besluttes av Kriminalomsorgen der det er nødvendig for å opprettholde ro, orden og sikkerhet eller hindre betydelig materiell skade, straffbare handlinger, at innsatte påvirker miljøet i fengselet på en særlig negativ måte, at han skader seg selv eller truer eller er voldelig mot medinnsatte. Fullstendig isolasjon etter denne paragrafen kan maksimum vare opp til ett år (fjerde ledd), mens det ikke er fastsatt noen absolutt øvre grense for delvis isolasjon. Uansett skal ikke isolasjon vare lenger enn nødvendig (tredje ledd). Kriminalomsorgen kan beslutte fullstendig eller delvis isolasjon av en innsatt på grunn av bemannings- eller bygningsmessige forhold gjør det påkrevet (åttende ledd), og da gjelder heller ingen absolutt tidsgrense. De utelukkede skal ha tilsyn flere ganger daglig, og lege skal varsles om tiltaket «uten ugrunnet opphold» (sjette ledd).

Etter § 38 kan Kriminalomsorgen i visse tilfeller beslutte å ta i bruk sikkerhetscelle, sikkerhetsseng eller andre godkjente tvangsmidler. Sikkerhetsceller er glattceller, mens bruk av sikkerhetsseng medfører at innsatte blir fastspent til sengen. Etter paragrafens første ledd kan

disse tiltakene tas i bruk for å «avverge alvorlig angrep eller skade på person» (a), «hindre iverksettelse av alvorlige trusler eller betydelig skade på eiendom» (b), «hindre alvorlige opp-
tøyer eller uroligheter» (c), «hindre rømning fra fengsel, under transport eller fra bestemmelsessted» (d), «avverge ulovlig inntrenging i fengsel» (e) eller «sikre adgang til sperret eller forskanset rom» (f). Tvangsmidlene skal ikke påføre noen unødige skade eller lidelse, og hvis mulig skal uttalelse fra en lege innhentes og tas i betraktning når bruk av tvangscelle eller tvangsseng skal beslutes (annet ledd).

Brevet fra NGO-forum viser til at varetektsfengslede mye oftere blir ilagt isolasjon med hjemmel i strgf. enn strpl. I et brev fra Norsk senter for menneskerettigheter også i forbindelse med Norges kombinerte sjette og syvende periodiske rapport fremgår det at isolasjon ble besluttet med hjemmel i strgf. § 37 i 2500 tilfeller i 2011, hvorav en tredjedel av sakene gjaldt varetektsfengslede. Til sammenlikning oppgis det at det i gjennomsnitt sitter 3600 mennesker fengslet i Norge. I § 37 er det videre hjemmelen i bokstav e, isolasjon nødvendig for å «opprettholde ro, orden og sikkerhet», som brukes mest. Brevet fra NGO-forum påpeker at dette er svært skjønsmessige vilkår som det er vanskelig å overprøve. Brevet trekker også frem andre problemer med overprøving og rettssikkerhet, blant annet at det ikke foreligger kontradiksjon, ankefristen er kort, advokaten har i visse tilfeller ikke tilgang til begrunnelsen av sikkerhetsårsaker og innsatte må bære saksomkostningene hvis saken ankes til retten. Videre viser brevet til tilfeller der § 37 kan ha blitt brukt som begrunnelse for isolasjon, mens den egentlige grunnen er en annen. For eksempel kan det være at hjemmelen i § 186 a ikke strekker til, men at man likevel ønsker å isolere innsatte på dette grunnlag, at man ønsker å straffe de innsatte, at innsatte er mentalt forvirret eller for å kutte kostnader. Bruken av isolasjon later til å variere fra fengsel til fengsel, men også isolasjon etter strgf. brukes i større grad i Norge enn i Danmark, og isolasjon jf. § 37 e beslutes stadig hyppigere.

Torturkomiteen er kritisk til omfanget bruken av isolasjon, herunder at bruken ofte forlenges. Komiteen mener dette kan stride mot torturkonvensjonen. Videre mener komiteen at hjemmelsgrunnlaget ikke er tilstrekkelig klart og levner for stort rom for diskresjonært skjønn. Det føres ikke detaljert statistikk over bruk og lengde av isolasjon, de isolerte får ikke alltid tilstrekkelig begrunnelse for hvorfor de blir isolert og de eksisterende kontrollmekanismene er i

praksis utilstrekkelige til å sikre de isolertes rettigheter.¹¹⁰ Det anbefales blant annet at Norge bør begrense bruken av isolasjon til situasjoner der det er strengt nødvendig og endre lovverket slik at isolasjon kun kan brukes under «exceptional circumstances». Komiteen snakket også om slike «exceptional circumstances» i sine kommentarer til Norges tredje periodiske rapport av 1998. Som eksempel på slike omstendigheter nevnes situasjoner der sikkerheten til bygninger eller personer er truet.

CPT uttrykker også bekymring for muligheten for at isolasjon blir brukt i større grad enn nødvendig, men generelt har komiteen inntrykk av at både omfang og varighet av isolasjon var redusert siden dens forrige besøk i 2005. Imidlertid anbefalte CPT at det inntas en absolutt grense i straffeprosessloven.¹¹¹ Norge er uenig i dette og viser blant annet til at § 186 a forutsetter fornyelse og overprøvelse av retten og at unntakene fra grensene fastsatt der er snevre.¹¹²

6.4.3 I Kina

6.4.3.1 Et motsatt problem?

Mens Norge kritiserer sterkt for isolasjonsbruken, kan det virke som at Kina heller har problemer med overfylte fengselsceller. Mens offisielle regler tilsier at alle innsatte skal ha minst fem kvadratmeter med plass hver, viste en studie publisert i 1998 at nesten halvparten hadde mindre enn tre kvadratmeter hver til rådighet. En annen studie fra samme tid viste at fengsle-
ne i Kina på landsbasis opererte 30 prosent over kapasitet.¹¹³

Vitnesbyrd fra utlendinger som har sittet i kinesiske fengsler gir samme inntrykk. En utlending forteller at han bodde på en celle på ca. 35 kvadratmeter med ca. 12 andre innsatte. Om natten sov de på en lang benk som gikk fra én ende av rommet til en annen; om dagen satt de på rekke på benken. Det var aldri noe privatliv i cella. Personen understreker imidlertid at han som utlending hadde det bedre enn mange andre og at det hadde vært mye verre å tilbringe

¹¹⁰ Norge har i sitt svar til Torturkomiteen av 2013 gjort rede for et nytt IT-verktøy som vil kunne føre statistikk.

¹¹¹ CPTs rapport om Norge (2011).

¹¹² Norges svar til CPT (2012).

¹¹³ Dui Hua (2009).

tiden alene.¹¹⁴ Professoren fra USA sier han var varetektsfengslet på en celle på størrelse med en squashbane (altså ca. 75 kvadratmeter) hvor det i snitt bodde 30 innsatte. Her skal det ha vært så trangt at de fleste innsatte måtte sove på siden for å plass.¹¹⁵

6.4.3.2 Isolasjon under varetektsfengsling?

Varetektsforskriften hverken hjemler eksplisitt eller oppstiller grenser for isolasjon, men likevel er det sikkert at det forekommer. Ifølge forskriften § 28 kan innsatte *med politiets godkjenning og samtykke fra det organet som etterforsker saken*, kommunisere med¹¹⁶ og møte nære slektninger. Dette kan tolkes antitetisk; politiet kan velge å ikke la den pågrepne eller fengslede motta besøk. Kontroll av innsattes brevveksling kan videre iverksettes jf. § 31. Endelig er, som nevnt i 3.3.2, tilgang til forsvarer usikker i blant annet saker om rikets sikkerhet. Under dette påskudd kan en pågrepet eller fengsles altså effektivt isoleres fra omverdenen.¹¹⁷ Det er bekymringsverdig at isolasjon ikke er utførlig regulert, som etter norsk rett, siden det etterlater et hull i mistenktes rettighetsvern.

Kommunistpartiet ønsker ikke nødvendigvis at omverdenen skal vite for mye om forholdene i fengsel, men mediesaker hjelper til å kaste lys over praksis. Et kanadisk par med kafé i Kina ble d.å. pågrepet, mistenkt for spionvirksomhet. Ifølge sønnen deres har de siden sittet i nær isolasjon, fra hverandre, andre innsatte og omverdenen, i over 80 dager. Med unntak av noen få besøk fra tjenestemenn fra det kanadiske konsulatet, har de ikke vært i kontakt med omverdenen, da de også har blitt nektet tilgang til forsvarer.¹¹⁸

6.4.3.3 Isolasjon under husarrest

Isolasjon har vært et viktig virkemiddel i myndighetenes forfølgelse av politiske dissidenter. Det er ikke uvanlig at menneskerettighetsaktivister blir satt i husarrest på fremmed sted. I rea-

¹¹⁴ Danwei 23. oktober 2009.

¹¹⁵ NPR 29. mai 2014.

¹¹⁶ Forskriften bruker uttrykket «通信», som også kan bety brevveksle.

¹¹⁷ US-Asia Law Institute 18. april 2012.

¹¹⁸ Reuters 24. oktober 2014.

liteten har de imidlertid ofte vært fengslet uten dom i isolasjon, siden loven ikke i tilstrekkelig grad oppstiller rettssikkerhetsgarantier for mistenkte i husarrest (se 4.3.3). Kunstneren Ai Weiwei ble holdt i slik forvaring i 81 dager. Han ble holdt innesperret på et rom hvor to politimenn til enhver tid holdt ham under tett overvåkning (så helt isolert var han ikke). Han måtte spørre om tillatelse til å drikke vann og for å benytte seg av toalettet, men fikk ellers ikke lov til å snakke.¹¹⁹

Det kan virke som at isolasjon i Kina i enkelte saker skjer etter myndighetens forgodtbefinnende. Mens nobelprisvinner Liu Xiaobo sitter i fengsel, blir kona hans Liu Xia også uformelt straffet, selv om hun ikke er mistenkt for kriminalitet. To politifolk har flyttet inn i parets leilighet i Beijing, hun er uten telefon og internett, og hun får kun forlate leiligheten én gang i uka for å handle og besøke foreldrene. Liu opplever denne isolasjonen som svært belastende.¹²⁰

6.4.3.4 Isolasjon på siden av loven?

Tilfellene diskutert i forrige avsnitt kan kanskje karakteriseres som *de facto* varetektsfengsling i isolasjon mer eller mindre innenfor rettssystemets grenser. Temaet her er liknende isolasjon *på siden av* rettssystemet, kalt «双规», «double designation» eller dobbel utpeking. Det er imidlertid vanskelig å danne seg et helhetlig bilde av dobbel utpeking, siden det finnes lite offisiell informasjon om dette.¹²¹

Lov om administrativt tilsyn § 20 nr. 3 sier at man kan be statsansatte mistenkt for brudd på administrativ disiplin å gjøre rede for forholdet på et utpekt sted til en fastsatt tid (两指, to utpekninger), men regelen sier også at den ikke skal brukes for å oppnå skjult pågripelse av den mistenkte. Imidlertid er det nettopp det som kan skje med partiets medlemmer hvis de blir mistenkt for lovbrudd. Kommunistpartiets sentralkommisjon for disiplininspeksjon har nem-

¹¹⁹ Reuters 10. august 2011.

¹²⁰ The Guardian 6. desember 2012.

¹²¹ Sapio (2008) s. 7–8.

lig laget egne regler for dobbel utpeking, som innebærer en form for fengsling, selv om den etter lovgivningsloven ikke har kompetanse til dette.¹²²

Dobbel utpeking kan brukes mot alle medlemmer av Kommunistpartiet og kan ha en varighet på opp til seks måneder. Tiltaket innebærer innesperring og isolasjon av den mistenkte, og forskjellige typer lokaler har blitt brukt til dette. Hotellrom er vanlig, med dobbel utpeking har også funnet sted i blant annet sykehusværelser, fabrikksovesaler og kontorlokaler. Den mistenkte kan her bli utsatt for psykologisk press, søvnmangel og fysisk og psykisk tortur. Han nektes å kommunisere med familie og omverden for øvrig og må i stedet bo sammen med og nøye følges av kommisjons utpekte voktere. Sapio fremholder at denne isolasjonen har som formål å fremkalle et slags stockholmsyndrom hos den mistenkte slik at han vil samarbeide med kommisjonen. Imidlertid forekommer det at man mislykkes, slik at selvmord i stedet blir resultatet.¹²³

6.5 Dødsfall i politiarrest/varetektsfengsel

6.5.1 Innledning

I dette delkapittelet skal årsakene til dødsfall i politiarrest eller varetektsfengsel i de to landene undersøkes. Dette kan fortelle mye om hvordan de pågrepne eller innsatte opplever sin egen situasjon og hvilken behandling de i praksis får.

6.5.2 I Norge

I 2013 meldte VG at 7 av 10 selvmord i norske fengsler ble begått av varetektsinnsatte og at det siden 1990 har forekommet 81 selvmord i norske fengsler.¹²⁴ Ifølge Hammerlin, forsker ved Kriminalomsorgens utdanningssenter, har antallet selvmord i fengsel økt siden 1960-tallet. Mellom 1956 og 1991 ble videre 28 prosent av selvmordene begått i løpet av den første uka etter innsettelse.¹²⁵

¹²² ibid. s. 11–13.

¹²³ ibid. s. 14–20.

¹²⁴ VG Nett 5. juni 2013.

¹²⁵ Hammerlin (2000a).

I Stortingsmelding nr. 37 (2007–2008) trekkes frem at arrestasjon, forhør og innesperring er stressende situasjoner som for selvmordsofrene hadde medført sosiale, psykiske og fysiske problemer. Mange hadde skyldfølelse og fryktet stigmatisering. Dessuten trekkes det frem at mange levde belastede liv og fra før av slet med psykiske problemer som ble forverret av fengslingssituasjonen.¹²⁶ Imidlertid kan ikke selvmordene bare forklares med egenskaper ved den innsatte selv. Hammerlin forklarer at selvmord som regel forekommer under mer lukkede fengslingsformer som varetekt og isolasjon.¹²⁷ At bruken av varetekt øker kan føre til flere selvmord. Siden fengselsopphold har så sterk effekt på de innsatte, er det viktig at de får god oppfølging. De med somatiske og psykiske plager må få behandling, og Hammerlin peker på at det er et problem at de som trenger det ikke alltid får nødvendig hjelp.¹²⁸

I tillegg til død ved selvmord, forekommer dødsfall i politiarresten med jevne mellomrom. Ofte er det rus inne i bildet, og et spørsmål er om oppfølgingen av pågrepne eller innbraktes helsetilstand er tilstrekkelig god. I den ene av de to sakene om dødsfall meldt til Spesialenheten for politisaker i 2013 ble en antatt beruset mann innbrakt til arresten i Stavanger etter politil. § 9. Samme dag ble han funnet livløs og senere erklært død av hjerneblødning. Spesialenheten konkluderte med at mannens tilsynelatende helsetilstand ikke tilsa at han trengte legehjelp ved innbringelse, og tilsynet av ham var forsvarlig. Imidlertid ble politimesteren anmodet om å følge opp saken og lokalt regelverk samt rutinene for sikring av bildeopptak, siden bildeopptakene fra arrestkorridoren var blitt slettet.¹²⁹ Det har imidlertid forekommet at Spesialenheten har reagert med siktelse i liknende saker. I 2009 ble Søndre Buskerud politidistrikt siktet for grov uforstand i tjenesten etter at en ruspåvirket pågrepet for mistanke om heleri, døde etter mangelfullt tilsyn og helsehjelp.¹³⁰

Antall alkoholrelaterte dødsfall og dødsfall totalt i politiarresten er på vei ned, men annen rus og selvmord er stadig viktige dødsårsaker.¹³¹ Det har blitt påstått at mistenktes helse er bedre

¹²⁶ St.meld. nr. 37 (2007–2008), avsnitt 7.1.6.

¹²⁷ Hammerlin (2000a).

¹²⁸ Hammerlin (2000b).

¹²⁹ Spesialenheten for politisakers årsrapport for 2013 s. 13–15.

¹³⁰ Spesialenheten for politisakers vedtak av 27. mars 2009.

¹³¹ Aasebø, Orskaug og Erikssen (2014).

ivaretatt i fengsel enn i arresten.¹³² Det er paradoksalt at de som ennå ikke har møtt i en retts-sal løper større risiko for mangelfull oppfølging.

6.5.3 I Kina

Selv mord i Kina var lenge et ustudert fenomen, og det foreligger få kilder om dødsfall i kinesiske varetektsfengsel. Det er vanskelig for forskere å få tilgang til å foreta studier i fengsel, noe som henger sammen med det politiske systemet i Kina.¹³³ Videre kan man som nevnt ikke alltid stole på at informasjonen fra kinesiske myndigheter er korrekt, og mye vil ikke rapporteres eller offentliggjøres. Nå foreligger det imidlertid noen få studier på selvmordstanker i vanlig fengsel. Selv om dette er langt fra tilstrekkelig for å vite noe om omfanget av *dødsfall* under *varetektsfengsling*, skal jeg likevel her forsøke å peke på tendenser i praksis ved hjelp av foreliggende studier og medieoppslag.

De samme faktorene som er medvirkende til selvmord i norske fengsler, gjør seg også gjeldende i Kina. Depresjon, mangel på sosialt støtteapparat og dårlig selvfølelse har blant andre faktorer blitt vist å føre til selvmordstanker.¹³⁴ Det er dermed ingen grunn til å anta annet enn at selvmord også forekommer i kinesisk varetektsfengsel.

Det er videre ikke tvilsomt at soningsforholdene kan medvirke til selvmordene. Et tilfelle av selvmord under varetekt illustrerer dette. En mann ble pågrepet og brakt inn til den lokale politistasjonen for avhør. Neste morgen ble han funnet livløs med deler av en vaskeklut i halsen. Politiet mislyktes i å foreta livreddende behandling. Zhang *et al.* påpeker at varetektssituasjonen er en belastning for mistenktes sinnstilstand. Man kritiserer at overvåkingen av pågrepne i en slik situasjon ikke er tilstrekkelig god og at forholdstallet mellom politifolk og innsatte stadig forverres. Det foreslås oppgradering av fengselsceller, bedre opplæring av de ansatte, bedre oppfølging av pågrepne i risikozonen og adgang til psykiatrisk behandling.¹³⁵

¹³² NRK Rogaland 11. februar 2013.

¹³³ Zhang, Liang, Zhou og Brame (2010) s. 959–960, 975–976.

¹³⁴ Zhang, Grabiner, Zhou og Li (2010) s. 335, 340.

¹³⁵ Zhang, Guo og Cai (2013).

Kinesiske myndigheter forklarer ofte dødsfall i fengsel med selvmord. Imidlertid forekommer det at de etterlatte stiller spørsmål ved fengslenes rapporterte dødsårsaker. Boxun, et uavhengig kinesisk nettsted drevet fra USA, meldte i 2010 om dødsfallet til varetektsinnsatte Ren Aiguo. Dødsfallet ble forklart som selvmord, men familien til avdøde påpekte flere forhold som sådde tvil om denne forklaringen. Videoovervåkningen i cellen var ute av stand da dødsfallet inntraff, tidsforløpet frem mot tidspunktet virket uklart, Ren ble hengt i et grønt laken selv om de innsatte ellers aldri har slike lakener, døren til cellen hans ble åpnet kvelden han døde uten at man vet hvorfor, familien hevdet at merkene på liket ikke syntes å være konsekvente med henging som dødsårsak, og familien ble ikke varslet om dødsfallet. En etterforskningsgruppe ble nedsatt, men etterforskningen trakk ut uten å produsere resultater.¹³⁶

Dødsfallet til varetektsinnsatte Huang Jun vekket oppsikt også innad i Kina. Den 163 cm høye kvinnen ble funnet liggende, hengt fra en høyde på 60 cm. Hun ble imidlertid fraktet til sykehus, hvor hun mottok livreddende behandling og kom seg. Åtte dager senere døde hun av kvelning. Det ble funnet større mengder metallobjekter i magen på Huang, og hun hadde før sin død begynt å kaste opp disse. Imidlertid lå hun fastspent til sykehussengen slik at metallobjektene kvalte henne.¹³⁷

«Gjemselssaken» fra 2009 fikk også medieoppmerksomhet i Kina. En mistenkt ved navnet Li Qiaoming ble en uke etter pågrepelse innlagt på sykehus hvor han fire dager senere døde av hjerneskade. Politiet forklarte at han hadde pådratt seg skadene mens han lekte gjemsel med de andre innsatte. Da Li hadde funnet en annen innsatts gjemmested hadde sistnevnte ifølge politiet reagert med sinne, og dette ble påstått å være årsaken til skadene. Rapporten fengselet utstedte ble senere påvist å være uriktig, og det kom etter hvert frem at Li var blitt slått i hjel av «fengselsbøller». Politiet har gjentatte ganger forklart liknende dødsfall med historier som at den avdøde «datt ut av sengen» eller «plutselig drakk kaldt vann». Flere mistenkelige dødsfall har blitt trukket frem i media.¹³⁸

¹³⁶ Boxun 15. september 2010.

¹³⁷ Sina finans 14. juli 2011, Baidu leksikon (2011).

¹³⁸ Three Approaches to Combating Torture in China (2012) s. 115–120, China Daily 24. mars 2009.

Som nevnt i 6.3.2 har skrev *China Daily* skrevet om mishandling og tortur i politiets varetekt, blant annet i tilknytning til «gjemselssaken». En jussekspert fra Renmin University forteller der at nyinnsatte er lavest på den sosiale rangstigen inne i fengselet og dermed løper høy risiko for å bli mishandlet av medinnsatte. Forholdene er bedre i vanlig fengsel.¹³⁹

FNs torturkomité er bekymret over høye dødstall under varetekt. Den uttaler at slike dødsfall kan komme av tortur eller mishandling og kritiserer Kina for manglende etterforskning av slike overgrep og disse dødsfallene.¹⁴⁰

Dødsfall kan være en ytterste konsekvens av at pågrepne eller fengsledes rettigheter ikke ivaretas. Det later til at selve det å bli innesperret har en slik effekt på psyken at selvmord kan påregnes. Imidlertid kan systemet i Norge med politiarrest og utstrakt isolasjon forverre dette problemet. Dessuten kan man spørre om oppfølgingen av pågrepne og innbraktes helsesituasjon er tilstrekkelig god. I Kina er det en glidende overgang mellom selvmord og drap ved at politiet og andre myndigheter opererer på siden av loven, både med og uten statsledernes velsignelse. Et fellestrekk mellom landene er at det uansett later til å være de som nettopp har blitt pågrepet av politiet som er mest utsatt.

¹³⁹ China Daily 24. mars 2009.

¹⁴⁰ FNs torturkomités rapport om Kina (2008).

7 Konklusjon

Formålet med denne fremstillingen har vært å bruke komparasjon som virkemiddel for å avdekke skjulte mangler i tilsynelatende god lovgivning. Sammenliknet med norsk lovgivning viser det seg at kinesisk straffeprosess har forbedringspotensial på flere områder. Mest grunnleggende gjelder dette graden av maktfordeling. Komparasjonen har vist at det norske systemet der en uavhengig rett tar stilling til iverksettelse av varetektsfengsling og fengslingssurrogater og der varetektsfengsler er skilt fra politiet, er å foretrekke.

Rettsikkerheten i Kina ser også ut til å lide under systemmangler og sosiopolitiske faktorer. Det er ikke tvil om at tortur forekommer i utstrakt omfang, iblant med dødelig utfall. Selv om dette er ulovlig, ser det ut til at sentralt fastsatte regler ikke alltid etterleves lokalt. Reglene om pågrepelse, husarrest og innkalling til avhør inneholder smutthull som kan tenkes å misbrukes av overivrige politimenn som ønsker å bortføre en mistenkt for en kortere eller lengre tidsperiode.

Selv om den kinesiske straffeprosessloven stiller opp absolutte tidsfrister, inneholder den også ofte unntak. Slik er det også med norsk straffeprosesslovgivning. Dessuten inneholder den norske straffeprosessloven flere regler som ikke oppstiller absolutte frister. Det kan spørres om dette er heldig all den tid det er snakk om sterkt inngripende tiltak. Komparasjonen har pekt på at både opphold i politiarrest, varetektsfengsling og isolasjon i unntakstilfeller kan strekke seg over uspesifiserte tidsperioder.

Rett til forsvarer er en av de viktigste rettsikkerhetsgarantiene i straffeprosessen. Kina har fått kritikk på dette punkt og følgelig strammet inn lovverket. Selv om mye gjenstår, særlig hva gjelder etterlevelse av loven i praksis, er dette et skritt i riktig retning. Fremstillingen har vist at retten til forsvarer etter pågrepelse i Norge ikke inntreffer umiddelbart slik den gjør i Kina. Dessuten er det lagt inn forbehold i loven om tilfeller der det er vanskelig å få tak i forsvarer på kort varsel. Norge har derfor også blitt kritisert, men man har valgt å ikke etterkomme kritikken. Det kan vel være at situasjonen for pågrepne i Norge *jevnt over* er mye bedre enn i Kina, men rettsikkerhetsgarantier skal også beskytte mot enkelttilfellene hvor den ikke er det.

Norge og Kina har også mye til felles, blant annet at begge land gjør bruk av isolasjon. Ekspertene på emnet har uttalt at dette er svært skadelig. Isolasjon i Kina later til å være et løst regulert fenomen vokst frem gjennom praksis hvor mye er opp til politiet. Dessuten kan det innebære at adgang til forsvarer nektes. Her ser vi også et eksempel på at Kommunistpartiet kan være hevet over lov: Partiets egne medlemmer risikerer å bli isolert på siden av og i strid med lov ved mistanke om at kriminalitet har blitt begått, og etter denne prosedyren frarøves man samtidig alle rettssikkerhetsgarantier.

På en annen side vil de fleste pågrepne og varetektsfengslede i Kina møte det motsatte problem, nemlig overfylte fengselsceller. Isolasjon er et tiltak som *kan* bli iverksatt hvis man ser behov for det. I Norge er det derimot en tilsynelatende automatikk i at pågrepne isoleres på glattcelle i politiarresten. I den grad dette er midlertidig er det ikke like bekymringsfullt som i de tilfellene hvor det går flere dager før mistenkte overføres til varetektsfengsel. Mangelen på menneskelig kontakt den første tiden kan medvirke til psykiske skader.

Det er vanskelig å utarbeide lover som tar høyde for alle slags situasjoner. Likevel er det viktig å være oppmerksom på hvor loven kommer til kort og prøve å rette opp i dette. Kritikken fra uavhengige organer, NGO-er og sekundærlitteraturen vil utvilsomt være nyttig her. Undertiden kan det imidlertid være først når man ser på andre rettssystemer at man oppdager styrkene og svakhetene ved hjemlig rett.

8 Litteraturliste

8.1 Rettskilder

8.1.1 Lover

8.1.1.1 Norge

- 1814 Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven) av 17. mai 1814.
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25.
- 1995 Lov om politiet (politiloven) av 4. august 1995 nr. 53.
- 1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) av 21. mai 1999 nr. 30.
- 2001 Lov om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven) av 18. mai 2001 nr. 21.

8.1.1.2 Kina

Grunnloven	中华人民共和国宪法 [Folkerepublikken Kinas grunnlov] av 4. desember 1982, sist endret 14. mars 2004.
Lov om administrativt tilsyn	中华人民共和国行政监察法 [Folkerepublikken Kinas lov om administrativt tilsyn] av 9. mai 1997, sist endret 25. juni 2010.
Lovgivningsloven	中华人民共和国立法法 [Folkerepublikken Kinas lovgivningslov] av 15. mars 2000.
Politiloven	中华人民共和国人民警察法 [Folkerepublikken Kinas folkets politilov] av 28. februar 1995, sist endret 26. oktober 2012.

Straffeloven	中华人民共和国刑法 [Folkerepublikken Kinas straffelov] av 1. juli 1979, sist endret 25. januar 2011.
Straffeprosessloven	<p>中华人民共和国刑事诉讼法 [Folkerepublikken Kinas straffeprosesslov] av 1. juli 1979, sist endret 14. mars 2012.</p> <p>中华人民共和国刑事诉讼法 [Folkerepublikken Kinas straffeprosesslov] av 1. juli 1979, sist endret 17. mars 1996 [ikke lenger i kraft].</p>

8.1.2 Forskrifter

8.1.2.1 Norge

- 2002 Forskrift til lov om straffegjennomføring (straffegjennomføringsforskriften) av 22. februar 2002 nr. 183.
- 2006 Forskrift om bruk av politiarrest (arrestforskriften) av 30. juni 2006 nr. 749.

8.1.2.2 Kina

- 1990 中华人民共和国看守所条例 [Forskrift om varetektsfengsler] av 17. mars 1990.
- 2006 公安机关组织管理条例 [Forskrift om organisering og ledelse av offentlig sikkerhetsorgan] av 13. november 2006.

8.1.3 Juridiske tolkninger

- 2012 最高人民法院关于适用《中华人民共和国刑事诉讼法》的解释 [Folkets høyesteretts tolkning av anvendelsen av Folkerepublikken Kinas straffelov] av 5. november 2012.

2014 全国人大常委会关于《中华人民共和国刑事诉讼法》第七十九条第三款的解释 [Folkekongressens stående komités tolkning av Folkerepublikken Kinas straffeprosesslov § 79 tredje ledd] av 24. april 2012.

8.1.4 Forarbeider og stortingsmeldinger

Ot.prp. nr. 66 (2001–2002) Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (hurtigere straffesaksbehandling, varetektsfengsling i isolasjon mv.).

St.meld. 37 (2007–2008) Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn (kriminalomsorgsmelding).

8.1.5 Rettspraksis

Rt. 2005 s. 1718

Oslo tingretts dom av 2. juni 2014 («Glattcelledommen»).

8.1.6 Forvaltningspraksis mv.

Sivilombudsmannen. *Dokument nr. 4 (1997–98). Melding for året 1997 fra Sivilombudsmannen*. Mars 1998.

Spesialenheten for politisaker. *Påtalevedtak. Sak nr. 10166348 329/08-123. Dødsfall etter opphold i arresten ved Drammen politistasjon 4. mai 2008 – avdød A*. 27. mars 2009.

<http://www.spesialenheten.no/AVGJØRELSER/Spesialenhetensavgjørelser/tabid/6784/Default.aspx> [sist sitert 3. november 2014].

Spesialenheten for politisaker. *Årsrapport 2013*. 2014.

<http://issuu.com/issuurim/docs/spesialenheten-arsrapport-2013?e=0> [sist sitert 3. november 2014].

8.1.7 Folkerett

8.1.7.1 FNs torturkonvensjon

Torturkonvensjonen	Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. New York 10. desember 1984.
1998	FNs torturkomité. Report of the Committee against Torture. (Chapter IV: Considerations of reports submitted by States parties under article 19 of the Convention. H. Norway.) 6. mai 1998.
2008	FNs torturkomité. Considerations of reports submitted by States parties under article 19 of the Convention. Concluding observations of the Committee against Torture. China. Desember 2008.
2012	Brev fra NGO-forum for menneskerettigheter til FNs torturkomité av 12. oktober 2012 ad torturkomiteens kommentarer til Norges kombinert sjette og sjuende periodiske rapport.
2012	Brev fra Norsk senter for menneskerettigheter til Human Rights Treaties Division av 12. oktober 2012 ad torturkomiteens kommentarer til Norges kombinert sjette og sjuende periodiske rapport.
2012	FNs torturkomité. Concluding observations on the combined sixth and seventh periodic reports of Norway, adopted by the Committee at its forty-ninth session (29 October to 23 November 2012). 13. desember 2012.
2013	Brev fra Justis- og beredskapsdepartementet til FNs torturkomité av 22. november 2013 ad torturkomiteens kommentarer til Norges kombinert sjette og sjuende periodiske rapport.

8.1.7.2 Den europeiske torturkonvensjon

Den europeiske	European Convention for the Prevention of Torture and Inhu-
----------------	---

torturkonvensjonen man or Degrading Treatment or Punishment. Strasbourg 26. november 1987.

2011 Europarådets torturovervåkningskomité. Report to the Norwegian Government on the visit to Norway carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) from 18 to 27 May 2011. 21. desember 2011.

2012 Europarådets torturovervåkningskomité. Response of the Norwegian Government to the report of the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT) on its visit to Norway from 18 to 27 May 2011. 25. juli 2012.

8.1.7.3 EMK

EMK European Convention on Human Rights. Roma 4. november 1950.

Brogan and others v. the The European Court of Human Rights, Strasbourg, 29. november 1988.
United Kingdom

8.1.7.4 SP

SP International Covenant on Civil and Political Rights. 16. desember 1966.

1999 FNs menneskerettighetskomité. Considerations of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant. Concluding observations of the Human Rights Committee. Norway. 1. november 1999.

2006 FNs menneskerettighetskomité. Considerations of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant. Concluding observations of the Human Rights Committee. Norway. 25. april 2006.

8.1.7.5 Annen konvensjonspraksis

- 2011 FNs spesialrapportør for tortur. Interim report of the Special Rapporteur of the Human Rights Council on torture and other cruel, inhuman or degrading treatment or punishment. 5. august 2011. <http://solitaryconfinement.org/uploads/SpecRapTortureAug2011.pdf> [sist sitert 7. oktober 2014].

8.2 Sekundærlitteratur

8.2.1 Bøker

Andenæs, Johs. og Myhrer, Tor-Geir. *Norsk straffeprosess*. Universitetsforlaget, 4. utgave. Oslo, 2009.

Chen, Jianfu. *Chinese Law: Context and Transformation*. Martinus Nijhoff Publishers. Leiden, 2008.

Hecht, Jonathan. *Opening to Reform? An Analysis of China's Revised Criminal Procedure Law*. Lawyers Committee for Human Rights. New York, 1996

Luo, Wei. *Chinese Law and Legal Research*. William S. Hein & Co. Buffalo, New York, 2005.

Rosenzweig, Joshua, Sapio, Flora, Jue, Jiang, Biao, Teng og Pils, Eva *Comments on the 2012 revision of the Chinese Criminal Procedure Law*. I: Comparative Perspectives on Criminal Justice in China. Redigert av Mike McConville og Eva Pils. Edward Elgar. Cheltenham, Northampton, 2013, s. 455–503.

Zhang, Jinfa. *The Tradition and Modern Transition of Chinese Law*. Springer Berlin Heidelberg. Berlin, Heidelberg, 2014.

Chinese Law. Redigert av Guiguo Wang og John Mo. Kluwer Law International. London, Boston, Haag, 1999.

Criminal Justice in China: An Empirical Inquiry. Mike McConville, Satnam Choongh, Pinky Choy Dick Wan, Eric Chui Wing Hong, Ian Dobinson and Carol Jones. Edward Elgar. Cheltenham, Northampton, 2011.

Three Approaches to Combating Torture in China. Redigert av Weidong Chen og Taru Spronken. Intersentia. Cambridge, Antwerpen, Portland, 2012.

8.2.2 Tidsskriftartikler

Aasebø, Willy, Orskaug, Gunnar og Erikssen, Jan. *Dødsfall i norske politiarrester 2003 – 12*. I: Tidsskrift for Den norske legeforening. (2014) nr. 3, s. 291–294.

Andenæs, Johs. *Strafferettspleien i Kina*. I: Lov og rett. (1981), s. 301–311.

Eckhoff, Torstein. *Litt om rettsutviklingen i Kina*. I: Lov og rett. (1981), s. 293–301.

Hammerlin, Yngve. *Selv mord i norske fengsler: del 1*. I: Suicidologi. Årgang 5 (2000a) nr. 1, s. 29–31.

Hammerlin, Yngve. *Selv mord i norske fengsler: del 2. Forebygging/forebyggingstiltak*. I: Suicidologi. Årgang 5 (2000b) nr. 2, s. 22–23.

Horn, Thomas. *Er isolasjon av innsatte i politiarrest i strid med EMK artikkel 8?*. I: Tidsskrift for strafferett. (2012), s. 26–60.

Johansen, Jon Petter Rui. *Komparasjon innen strafferett og -prosess*. I: Tidsskrift for strafferett. (2009), s. 434–468.

Malmgren, Otto. *Den kinesiske forsvarsadvokatens utfordringer*. I: Tidsskrift for strafferett. (2008), s. 27–41.

Rognlien, Knut. *Juristutdanninga i Kina*. I: Kritisk juss. (1980) nr. 3, s. 51–54.

Sapio, Flora. *Shuanggui and Extralegal Detention in China*. I: China Information. (2008), s. 7–37.

Smith, Peter Scharff. *Solitary confinement: An introduction to The Istanbul Statement on the Use and Effects of Solitary Confinement*. I: Torture Journal. (2008), s. 56–62. <http://solitaryconfinement.org/uploads/TortureJournalVol18No1.pdf> [sist sitert 23. september 2014].

Sulland, Frode og Schjatvet, Cecilie. *Ytring: Kortere fremstillingsfrist er bra, men hva med EMK artikkel 3?* I: Tidsskrift for strafferett. (2011), s. 137–140.

Wu, Wei og Vander Beken, Tom. *Police Torture in China and its Causes: A Review of Literature*. I: Australian and New Zealand Journal of Criminology. Årgang 43 (2010), s. 557–579. <http://anj.sagepub.com/content/43/3/557> [sist sitert 10. september 2014].

Yi, Yanyou. *State Ideology Transition and Procedure Model Reformation: China's Criminal Procedure Law and its Revisions*. I: Tsinghua Law Review. Volum 4 nr. 2 (2012), s. 155–222.

Zhang, Jie, Liang, Bin, Zhou, Yong og Brame, Wendy. *Prison Inmates' Suicidal Ideation in China: A Study of Gender Differences and Their Impact*. I: International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology. Årgang 54 (2010), s. 959–983.

Zhang, Jie, Grabiner, Virginia E., Zhou, Yong og Li, Ning. *Suicidal Ideation and Its Correlates in Prisoners*. I: Crisis: The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention. Volum 31 nr. 6 (2010), s. 335–342.

Zhang, Lin, Guo, Yadong og Chen, Shuijin. *Custody Suicide with Washrag: A Case Report with Clinical and Custodial Consideration*. I: Journal of Forensic and Legal Medicine. Årgang 20 (2013), s. 343–344.

8.2.3 Medieoppslag

Branigan, Tania. *Liu Xiaobo's wife describes absurdity of house arrest*. The Guardian 6. desember 2012. <http://www.theguardian.com/world/2012/dec/06/liu-xiaobo-wife-absurd-interview> [sist sitert 5. november 2014].

Cohen, Jerome A. *Incommunicado Detention in China (SCMP)*. US-Asia Law Institute 18. april 2012. <http://usali.org/media-entities/incommunicado-detention-in-china/> [sist sitert 6. november 2014].

Fang, Jiu. 山西男子看守所死亡，亲属质疑死因 [*Mann fra Shanxi dør i varetektsfengsel; familien spør om dødsårsak*]. 博讯新闻网 [Boxun] 15. september 2010. <http://news.boxun.com/news/gb/china/2010/09/201009151733.shtml> [sist sitert 3. november 2014].

Goldkorn, Jeremy. *A foreigner's life in a Beijing jail*. Danwei 23. oktober 2009. http://www.danwei.org/crime/a_foreigners_life_in_a_beijing.php [sist sitert 5. november 2014].

Gustavsen, Øyvind. *7 av 10 selvmord i fengsel skjer i varetekt*. VG Nett 5. juni 2013. <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/7-av-10-selvord-i-fengsel-skjer-i-varetekt/a/10110878/> [sist sitert 7. oktober 2014].

Langfitt, Frank. *U.S. Teacher: I Did 7 Months Of Forced Labor In A Chinese Jail*. NPR 29. mai 2014. <http://www.npr.org/blogs/parallels/2014/05/29/314597050/u-s-teacher-i-did-seven-months-of-forced-labor-in-a-chinese-jail> [sist sitert 5. november 2014].

Li, Yilin. 夺命信用卡 宁波卡奴看守所自杀事件调查 [*Dødelig kredittkort: Undersøkelse av saken i Ningbo hvor en varetektsfengslet med kredittkortgjeld begikk selvmord*]. 新浪财经 [Sina finans] 14. juli 2011. <http://finance.sina.com.cn/roll/20110714/014510144512.shtml> [sist sitert 5. november 2014].

Rajagopalan, Megha. *Canadian couple accused of spying in China held in near isolation, son says*. Reuters 24. oktober 2014. <http://www.reuters.com/article/2014/10/24/us-china-canada-espionage-idUSKCN0ID0IN20141024> [sist sitert 5. november 2014].

Topdahl, Rolv Christian og Larsen, Eirin. *Lege: – Tryggere for innsatte i fengsel enn i politi-arresten*. NRK Rogaland 11. februar 2013. http://www.nrk.no/rogaland/_-tryggere-i-fengsel-enn-i-arresten-1.10907746 [sist sitert 3. november 2014].

Wee, Sui-Lee. *Ai Weiwei endured "immense pressure" in detention: source*. Reuters 10. august 2011. <http://www.reuters.com/article/2011/08/10/us-china-artist-idUSTRE7793E620110810> [sist sitert 5. november 2014].

Xie, Chuanjiao. *Call to put inmates in 'neutral hands'*. China Daily 24. mars 2009. http://www.chinadaily.com.cn/cndy/2009-03/24/content_7608163.htm [sist sitert 17. oktober 2014].

8.2.4 Annet

Amnesty International. *People's Republic of China: Bringing China's Criminal Procedure Law in Line with International Standards*. Mars 2012. <http://www.amnesty.org/en/library/asset/ASA17/007/2012/en/127a1c6c-7830-4540-a05e-57426cf2d01a/asa170072012en.pdf> [sist sitert 9. oktober 2014].

百度百科 [Baidu leksikon]. 黄璐 (浙江宁波市看守所女嫌犯) [*Huang, Jun (mistenkte i varetektsfengsel i Ningbo, Zhejiang)*]. 5. august 2011. <http://baike.baidu.com/subview/2147826/6205763.htm> [sist sitert 3. november 2014].

Dui Hua. *Practical, Humanitarian Means Can Help Relieve Crowded Chinese Prisons*. 29. april 2009. <http://duihua.org/wp/?p=2819> [sist sitert 5. november 2014].

International Psychological Trauma Symposium. *The Istanbul statement on the use and effects of solitary confinement*. 9. desember 2007.

http://solitaryconfinement.org/uploads/Istanbul_expert_statement_on_sc.pdf [sist sitert 23. september 2014].

Statistisk sentralbyrå. *Fengslinger*, 2012. 4. juli 2014. <https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/statistikker/fengsling> [sist sitert 7. oktober 2014].

Xi, Wenzhao. 浅谈“不得强迫证实自己有罪”讯问原则 [En kort diskusjon av avhørsprinsippet vern mot selvinkriminering]. 18. september 2012. <http://www.chinacourt.org/article/detail/2012/09/id/587308.shtml> [sist sitert 12. september 2014].